

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων & Πολιτισμού
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
στην Πολιτιστική Διαχείριση

ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΩΣ ΦΟΡΕΙΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΜΩΡΑΪΤΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΓΙΑΛΛΟΥΡΙΔΗΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2007

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να διερευνήσει την δράση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα από την ίδρυσή τους έως τις μέρες μας ως φορείς πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικής διπλωματίας. Είναι γεγονός ότι τα ξένα αρχαιολογικά ιδρύματα ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έχουν βρει στέγη στην Ελλάδα, ως καρπός του φιλελληνικού πνεύματος της εποχής, αλλά και των πολιτικών σκοπιμοτήτων μέσα στα πλαίσια του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων. Η εργασία αποτελεί μια απόπειρα σκιαγράφησης των επιρροών τους στο ελληνικό πολιτιστικό γίνεσθαι μέσα από τα ιστορικά γεγονότα. Μπορεί για το ευρύ κοινό οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές να είναι πολύ λίγο γνωστές, για τους θεράποντες όμως των επιστημών του παρελθόντος, είναι ιδιαίτερα σημαντικές, μια και αποτελούν φιλόξενους χώρους και τόσο για τους αλλοδαπούς όσο και για τους έλληνες αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, ιστορικούς κ.α., και στους οποίους συντελείται εδώ και 160 χρόνια ένα ιδιαίτερα σημαντικό επιστημονικό και ερευνητικό έργο.

Η εργασία αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται α) το γενικό ιστορικό πλαίσιο διαμόρφωσης των σχέσεων πάνω στο οποίο αναπτύχθηκαν τα ξένα αρχαιολογικά ιδρύματα β) Η ίδρυση και η δράση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών (ΞΑΣ) στην Ελλάδα από το 1846 έως και τη δεκαετία του 1930, γ) Η ίδρυση και η δράση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών (ΞΑΣ) στην Ελλάδα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έως σήμερα, γ) Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα, δ) οι προϋποθέσεις ίδρυσης των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα, οι οποίες αφορούν ζητήματα οργάνωσης, νομική προσωπικότητας και χρηματοδότησης των Σχολών.

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η επίδραση των ξένων αρχαιολογικών σχολών στο θεωρητικό υπόβαθρο της ελληνικής αρχαιολογίας. Αναλύεται πως ο θετικισμός επιρρέασε τις γηγενείς προνεωτεरिकές αρχαιολογίες και πως το θεωρητικό σχήμα που προέκυψε υπηρέτησε τους στόχους της επέκτασης του νεοσύστατου τότε νεοελληνικού κράτους. Επίσης στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται η επίδραση των νέων κοινωνικών θεωριών στο διανοητικό οικοδόμημα της νεοελληνικής αρχαιολογίας και

διερευνάται κατά πόσο οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές ευθύνονται για αυτό το γεγονός.

Το τρίτο μέρος πραγματεύεται την ιστορία και την δραστηριότητα της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών, η οποία αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα αρχαιολογικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στη χώρα μας. Η πολυσχιδής δράση της έχει μια πολύ σημαντική προσφορά στον εμπλουτισμό των γνώσεων μας για την ελληνική αρχαιολογία, αλλά ταυτόχρονα αποτέλεσε και έναν σημαντικό παράγοντα της αμερικανικής πολιτιστικής πολιτικής με σημαίνουσες προεκτάσεις και σε πολιτικό επίπεδο. Η παρουσίαση της αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών αποτελεί ένα είδος case study, το οποίο μπορεί να ρίξει φως σε κάποιες πτυχές της δράσης της, με κύρια εργαλεία τα δημοσιεύματα ελληνικών εφημερίδων, τα οποία είναι πολύ αποκαλυπτικά τόσο για τα πεπραγμένα και τις πρακτικές της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών σπουδών, όσο και για την αντίδραση της ελληνικής πλευράς.

Στο τέλος εκτίθενται τα συμπεράσματα που απορρέουν από τη μελέτη και κάποιες σκέψεις του διευθυντή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου, εξαιρετικά επίκαιρες για την καλλιέργεια των ανθρωπιστικών σπουδών και κυρίως της αρχαιολογίας σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ

ΕΛΛΑΔΑ

Γενικά:

Ακόμη και πριν την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 αρκετοί ξένοι περιηγητές και αρχαιόφιλοι κατέφθαναν στην Ελλάδα με σκοπό την ανεύρεση λειψάνων των κλασσικών χρόνων σε μια προσπάθεια ανασύστασης των καταλοίπων του παρελθόντος. Ο Κυριακός ο Αγκωνίτης και αργότερα ο Jacques Spon, ο Joseph Piton de Tournefort, οι James Stuart και Nicholas Revett με την εταιρεία των «Dilettanti»¹ συγκαταλέγονται στους αρχαιοδίφες που συνέβαλαν στην αναζωογόνηση της κλασσικής παράδοσης και στην ενίσχυση του πρώτου ρεύματος του φιλελληνισμού². Νέα ώθηση στην τάση αυτή δίνει ο γερμανικός νεοκλασικισμός του 18^{ου} αιώνα³ και το κίνημα του ρομαντισμού⁴ με τις περιηγήσεις στον ελλαδικό χώρο προσώπων όπως ο Λόρδος Byron⁵,

---

¹ Η Εταιρεία των Dilettanti, των Ερασιτεχνών, ιδρύθηκε το 1732 με σκοπό την επαφή των μελών της που είχαν ιδιαίτερη κλίση και αγάπη για τις τέχνες. Ενέπνευσε και πραγματοποίησε τις σημαντικότερες αρχαιολογικές αποστολές (1767-1846) στον ελληνικό χώρο. Δημοσίευσε τα πορίσματα των αποστολών σε μνημειώδεις εκδόσεις, και συντέλεσε στο να αποκτήσει το ευρωπαϊκό κοινό μια πλήρη εικόνα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής. Πολλές φορές όμως τα μέλη τους επιδόθηκαν και στη λεία αρχαιοτήτων με καταστρεπτικές συνέπειες για τα μνημεία. Μετά τις πρώτες ανασκαφές στην Ιταλία, και αφού με το έργο τους, Proposals... έχουν υποστηρίξει την ανωτερότητα των αρχαιοτήτων της Αθήνας, μνημείων "Λογικής" και "Υψηλής Διανόησης", οι δύο ταξιδιώτες πραγματοποιούν στα 1751 μία αποστολή μελέτης και αποτύπωσης στην αρχαία κυρίως Αθήνα. Ο J. Stuart (1713-1788) ανέλαβε τις μετρήσεις των μνημείων και ο N. Revett (1720-1804) τα σχέδια. Βλπε Μπενακη 2005 σελ. 72-73

² Μέχρι τα τέλη του 17ου αι., ο ελληνικός χώρος, δεν είχε κερδίσει μία σαφή θέση μεταξύ των ταξιδιωτικών εξερευνήσεων των Δυτικών. Η γένεση της νέας ταξιδιωτικής παράδοσης που θα γνωρίσει θεαματική ανάπτυξη καθ' όλον τον 18ο αιώνα και θα κλιμακωθεί στις αρχές του 19ου αιώνα έχει ιδιαίτερη σημασία για την ανίχνευση της νέας σχέσης που οι Ευρωπαίοι αποκτούν με την ελληνική αρχαιότητα. Στο γύρισμα προς τον 18ο αιώνα η Ελλάδα αποκτά το δικό της γεωγραφικό και ιστορικό πρόσωπο και συμπληρώνει το πανόραμα των ευρωπαϊκών χωρών και γίνεται ο προσφιλέστερος προορισμός μετά την Ιταλία στο μορφωτικό ταξίδι των Ευρωπαίων.

³ Ο κλασικισμός είναι ένα καλλιτεχνικό ρεύμα που γνώρισε μεγάλη άνθηση στον 17ο αιώνα. Εκφράστηκε σε όλες τις μορφές της τέχνης, την αρχιτεκτονική, την μουσική, τη ζωγραφική και τη λογοτεχνία. Αντικατέστησε το μπαρόκ και έδωσε την θέση του στον ρομαντισμό πριν γνωρίσει μία νέα άνθηση με τον νεοκλασικισμό.

⁴ Ο Ρομαντισμός αποτελεί καλλιτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε στα τέλη του 18ου αιώνα στη Δυτική Ευρώπη. Ακολούθησε ιστορικά την περίοδο του διαφωτισμού, αντιτάχθηκε στην αριστοκρατία της εποχής και συνδέθηκε με τις ιδέες του Ζαν Ζακ Ρουσσώ. Κύριο χαρακτηριστικό του ρομαντισμού αποτελεί η έμφαση στην πρόκληση ισχυρής συγκίνησης μέσω της τέχνης, καθώς και η μεγαλύτερη ελευθερία στη φόρμα, σε σχέση με τις περισσότερες κλασσικές αντιλήψεις. Στον ρομαντισμό, κυρίαρχο στοιχείο είναι το

ο William Martin Leake⁶, ο Pouqueville και άλλοι. Ωστόσο πολλές προσπάθειες αυτής της εποχής είχαν σαν μοναδικό κίνητρο τη θησαυροθηρία και κατέληγαν δυστυχώς στην πραγματική λεηλασία των αρχαιολογικών χώρων. Σταδιακά τα φαινόμενα αυτά εξέλιπαν και η αρχαιολογία άρχισε να επιδίδεται σε μεγάλες και σοβαρές ανασκαφικές προσπάθειες. Οι πρώτες ανασκαφές εμφανίζονται αυτήν την εποχή, ωστόσο έχουν ως μοναδικό σκοπό τους την ανακάλυψη θαμμένων έργων τέχνης και όχι την κατανόηση του αρχαιολογικού ή του ιστορικού τους πλαισίου⁷. Η έκρηξη της ελληνικής επανάστασης του 1821 οδηγεί στην ίδρυση του Ελληνικού Κράτους.

Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος μεριμνά άμεσα για την προστασία των μνημείων του και την προώθηση της αρχαιολογικής έρευνας. Ο πρώτος νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων χρονολογείται από το 1834⁸ ενώ η Αρχαιολογική Υπηρεσία Ελλάδας είχε ιδρυθεί ένα χρόνο πριν. Πλέον η μελέτη του παρελθόντος μεταμορφώνεται από μια περιπέτεια καλλιτεχνών και διανοούμενων σε ένα αυθύπαρκτο επιστημονικό κλάδο και στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα - μια εποχή που στην Ευρώπη αναπτύσσεται ένα πραγματικό πάθος για την αρχαιότητα - οι αρχαιοδίφες, οι ερασιτέχνες και οι περιηγητές αρχίζουν να δίνουν σιγά σιγά τη θέση τους στους αρχαιολόγους και στους τοπογράφους.

συναίσθημα αντί της λογικής. Το κίνημα του Φιλελληνισμού ήταν επηρεασμένο τόσο από τον ρομαντισμό, στον οποίο η Ελλάδα και η παράδοσή της είχε κεντρική θέση, όσο και από το κοινωνικό-πολιτικό κίνημα που γεννήθηκε από την Αμερικάνικη και Γαλλική Επανάσταση.

⁵ Ο George Gordon Byron, γνωστός στην Ελλάδα ως λόρδος Βύρων ήταν Άγγλος ποιητής, από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του ρομαντισμού και της εποχής του, καθώς και σπουδαίος φιλέλληνας. Γεννήθηκε στο Λονδίνο στις 22 Ιανουαρίου 1788. Ανήκε σε αριστοκρατική οικογένεια και αναφέρεται ότι είχε και βασιλική καταγωγή. Απέκτησε πολύ καλή μόρφωση και από μικρός έδειξε το ταλέντο του στην ποίηση. Ήταν χαρακτήρας ανήσυχος, παρορμητικός και τυχοδιωκτικός. Έτσι, ξεκίνησε περιοδείες και περιπλανήσεις στη νότια Ευρώπη (Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα, Τουρκία). Αργότερα εγκαταστάθηκε στην Ελβετία και μετά στην Ιταλία, όπου υποστήριξε ενεργά το φιλελεύθερο κίνημα των Ιταλών πατριωτών. ο 1823 πηγαίνει στο Μεσολόγγι και υποστηρίζει ενεργά την Ελληνική Επανάσταση. Ξοδεύει αρκετά χρήματα από την προσωπική του περιουσία για την οργάνωση στρατιωτικών σωμάτων στο Μεσολόγγι, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του. Η δοκιμασία αυτή όμως επηρέασε την υγεία του, με αποτέλεσμα να πεθάνει από ισχυρό πυρετό στις 19 Απριλίου 1824. Το πένθος για το θάνατό του ήταν γενικό και ο Διονύσιος Σολωμός συνέθεσε μακρά ωδή στη μνήμη του. Η καρδιά του ενταφιάστηκε στο Μεσολόγγι.

⁶ Ο William Martin Leake (1777-1860) αξιωματικός του βρετανικού στρατού αποσαφήνισε γεωγραφικά αρκετές αρχαιολογικές θέσεις στον ελλαδικό χώρο.

⁷ Μουσείο Μπενάκη 2005 σ. 17-21

⁸ Πρόκειται για έναν εξαιρετικά αυστηρό νόμο, ο οποίος ρύθμιζε όλα όσα αφορούσαν στην προστασία και ανάδειξη της κλασσικής κληρονομιάς και ειδικότερα των καταλοίπων της κλασσικής αρχαιότητας (Βλ. Β.Πετράκος, *Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία*, Αθήνα 1987, σ. 17)

Το ξεκίνημα είχε γίνει και οι ανακαλύψεις αρχίζουν να διαδέχονται η μία την άλλη⁹ σε γρήγορο ρυθμό, ενώ σταδιακά διαμορφώνονται και οι επιστημονικοί μέθοδοι έρευνας του αρχαιολογικού υλικού. Τα πρώτα μεγάλα αρχαιολογικά ιδρύματα οργανώνονται το ένα μετά το άλλο και η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία¹⁰ ιδρύεται για να συνδράμει «εις την ανεύρεσιν, ανέγερσιν και συμπλήρωσιν των εν Ελλάδι Αρχαιοτήτων». Τα πρώτα ξένα αρχαιολογικά ιδρύματα οργανώνονται το ένα μετά το άλλο, όπως η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή των Αθηνών (1846), το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (1874), η Αμερικανική Σχολή Κλασσικών Σπουδών (1882), η Βρετανική Σχολή Αθηνών (1886), το Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (1898), και η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή (1909). Τα ξένα Αρχαιολογικά ιδρύματα που συστάθηκαν στην Ελλάδα από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου} ανήκαν στις «Μεγάλες Δυνάμεις» της εποχής και αποτελούσαν με τον τρόπο τους, πρεσβευτές των χωρών τους στον επιστημονικό τομέα.

---

⁹ Στον ελλαδικό χώρο οι σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι που είχαν από καιρό επισημανθεί αποκαλύφθηκαν αρκετά νωρίς. Οι γαλλικές ανασκαφές της Δήλου άρχισαν το 1872 και των Δελφών το 1892. Στις ανασκαφές του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Ολυμπία (1875-1881) επιχειρήθηκε για πρώτη φορά η αποκάλυψη ενός αρχαίου ιερού στο συνόλό του. Η Αγορά των Αθηνών ανασκάφτηκε από τους Αμερικανούς συστηματικά από το 1931 ως το 1940 και αργότερα από το 1946 ως το 1960. Σταδιακά το ενδιαφέρον άρχισε να μετατοπίζεται από την κλασική Ελλάδα και σε άλλες ιστορικές εποχές, όπως στην προϊστορία, στο μινωικό και μυκηναϊκό πολιτισμό, στον κυκλαδικό πολιτισμό ή στους μεταχριστιανικούς και βυζαντινούς χρόνους. Παράλληλα με την ανάπτυξη των ανασκαφών βελτιώθηκε σημαντικά και η παρουσίαση και συντήρηση των ευρημάτων μέσα στους μουσειακούς χώρους. Τότε παρουσιάστηκε και η έννοια της αναστήλωσης, δηλαδή η πεποίθηση για την ανάγκη αποκατάστασης τμημάτων μνημείων στην αρχική τους θέση με σκοπό τη διατήρηση των αρχαίων κτισμάτων

¹⁰ Ιδρύθηκε 6 Ιανουαρίου 1837, με την πρωτοβουλία του πλουσίου εμπόρου Κωνσταντίνου Μπέλιου η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, η οποία είχε ως σκοπό την ανεύρεση, αναστήλωση και συμπλήρωση των αρχαίων της Ελλάδας. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Οργανισμού της η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία «σκοπό έχει να συνεργεί:

α) εις την ανεύρεσιν, συλλογήν, συντήρησιν, διαφύλαξιν, αναστήλωσιν, επισκευήν και επιστημονικήν έρευναν των εν Ελλάδι και ταις Ελληνικαίς χώραις μνημείων της αρχαιότητος, συμπεριλαμβανομένων και των χριστιανικών, βυζαντινών και λοιπών μνημείων των μέχρι της Ελληνικής Επανάστασεως.

β) Εις την μελέτην του βίου των αρχαίων και την εξερεύνησιν της βυζαντινής και μεσαιωνικής αρχαιολογίας και τέχνης και

γ) εις διέγερσιν εν γένει παρ' ημίν διαφέροντος υπέρ των καλών τεχνών και διάδοσιν γνώσεων περί της ιστορίας της αρχαίας και της νεωτέρας τέχνης», βλπε <http://www.archetai.gr/site/index.php>. (τελευταία επίσκεψη 3 Ιουνίου 2007)

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο¹¹ και σε αντίθεση με τη βαθμιαία μείωση ενδιαφέροντος για τις κλασσικές σπουδές ο αριθμός των ξένων αρχαιολογικών ιδρυμάτων αυξάνεται σημαντικά. Αυτά που δημιουργήθηκαν κατά την τελευταία εικοσαετία ανήκουν σε μια νέα γενιά Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών και ιδρύθηκαν με απόφαση των κυβερνήσεων τους ως πολιτιστικά ιδρύματα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Μέχρι σήμερα στην Ελλάδα έχουν συσταθεί 17 συνολικά Ξένα Αρχαιολογικά Ιδρύματα που εδρεύουν στην Αθήνα, ενώ παραλληλα έχει εκδηλωθεί ενδιαφέρον και από άλλες χώρες (π.χ. Ρωσσία, Ιαπωνία, Ρουμανία κ.α).

Η ιστορία της διαμόρφωσης των σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών μπορεί να διαιρεθεί σχηματικά σε τρεις χρονικές περιόδους:

- Η πρώτη ξεκινά με την ίδρυση της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής το 1846 (κυρίως όμως μετά το 1874), και ολοκληρώνεται στα τέλη της δεκαετίας του '20 και στις αρχές της δεκαετίας του '30, όταν η ελληνική Πολιτεία εφαρμόζει ένα νέο νομοθετικό πλαίσιο, που αφορά και στη λειτουργία - δραστηριότητα των ΞΑΣ στην Ελλάδα.
- Αφετηρία της δεύτερης περιόδου τοποθετείται το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ σαν τέλος τίθενται οι αρχές της δεκαετίας του 90, όταν στην Ελλάδα μεταβάλλεται άρδην το μεταπολεμικό, πολιτικό σκηνικό και νέες κοινωνικές δυνάμεις με διαφορετική ιδεολογική θεώρηση αναλαμβάνουν τα ηνία της χώρας

---

¹¹Τα πρώτα 40 χρόνια του 20ου αιώνα σημειώνεται μεγάλος αριθμός δημοσιεύσεων, εργασιών και μονογραφιών σχετικά με μελέτες, ευρήματα και αρχαιολογικούς χώρους αλλά και σχετικά με τρόπους ανασκαφικών μελετών. Αυτό που ήταν καινούργιο στον 20ο αιώνα όσον αφορά τη φύση της Αρχαιολογίας ήταν το ενδιαφέρον για την πολιτιστική εξέλιξη όπως αυτή ξεδιπλώνεται μέσα στο χρόνο, και όχι απλά το ενδιαφέρον για τη μνημειακή φύση των ευρημάτων. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος έθεσε στο περιθώριο τις αρχαιολογικές εργασίες χωρίς ωστόσο να τις σταματήσει εντελώς. Μετά τον πόλεμο η προσπάθεια επικεντρώθηκε στην επανόρθωση των δεινών του πολέμου, στην επανατοποθέτηση Μουσείων, σε εργασίες καθαρισμού και προστασίας. Μόνο από το 1949 και έπειτα άρχισαν να αναπτύσσονται οι κατάλληλες συνθήκες για συστηματικές ανασκαφικές και ερευνητικές προσπάθειες. Το 1950 άρχισαν επίσης στην Ελλάδα μια σειρά από υποβρύχιες έρευνες που συμπληρώνουν την εικόνα δίνοντάς μας πολύτιμες πληροφορίες για εμπορικές ή άλλες δραστηριότητες.

- Τέλος η τρίτη περίοδος εξετάζει το διάστημα μεταξύ των ετών 1990 και 2003

Ιστορικό Πλαίσιο: Ο 19ος αιώνας χαρακτηρίζεται παγκόσμια από μεγάλες επιστημονικές - τεχνολογικές ανακαλύψεις, άνοδο του αποικιοκρατικού και ιμπεριαλιστικού πνεύματος των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής (Αγγλίας, Γαλλίας), οι οποίες ουσιαστικά θα διαμοιράσουν τον κόσμο σε αποικίες και προτεκτοράτα. Συγχρόνως στο χώρο της Ευρώπης πνέει ένας άνεμος - αίτημα κρατικής συνοστέωσης των εθνών, που είτε βρίσκονται σκλαβωμένα (οι βαλκανικοί λαοί υπό την Οθωμανική κυριαρχία) είτε είναι κατατμημένα σε μικρά βασίλεια-ηγεμονίες, κατάλοιπα του φεουδαλικού συστήματος (πχ η Γερμανία και η Ιταλία). Το πνεύμα εθνικισμού και η ολοκλήρωση του σχηματισμού των μεγάλων εθνικών ευρωπαϊκών κρατών έχει σαν αποτέλεσμα τον έντονο ανταγωνισμό από τη μιά μεταξύ των ήδη υπαρχόντων, κραταιών ευρωπαϊκών δυνάμεων (Γαλλία, Αγγλία, Ρωσία) και των ανερχομένων (Ιταλία, Γερμανία). Η σύγκρουση υπήρξε πολύπλευρη, αφορούσε στην απελευθέρωση αλύτρωτων πληθυσμών, την απόκτηση αποικιών, σφαιρών επιρροής αλλά και την κατάκτηση νέων εδαφών, και τελικά οδήγησε στην έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Η διακαής επιθυμία των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, να εντάξουν τα μικρότερα κράτη (ειδικά της Βαλκανικής) σε σφαίρες επιρροής εκδηλώθηκε με πολιτική, οικονομική αλλά και πολιτιστική παρέμβαση-διείσδυση. Η τελευταία μορφή δεν είχε αρχικά ενταχθεί σε έναν επίσημο προγραμματισμό των οικείων Υπουργείων Εξωτερικών αλλά ήδη στις αρχές του 20ου αιώνα το γερμανικό πολιτικο-διπλωματικό κατεστημένο έκανε λόγο για εξωτερική πολιτιστική πολιτική, η οποία θα επιχειρούσε να ανταγωνιστεί την αντίστοιχη αγγλική ή γαλλική.

Η Ελλάδα από την άλλη θα αποκτήσει την εθνική της ανεξαρτησία, μετά από έναν μακροχρόνιο απελευθερωτικό αγώνα και την τελική στρατιωτική παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας), γεγονός που θα δημιουργήσει στενές σχέσεις εξάρτησης μεταξύ της Ελλάδος και των «Προστάτιδων Δυνάμεων». Η Ελλάδα κατά το 19^ο αιώνα αποτελεί ένα αδύναμο πολιτικά, καχεκτικό εδαφικά και οικονομικά κράτος, το οποίο στηρίζει απόλυτα την επιβίωση του στην καλή θέληση και στα

συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων. Μόνο τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} το ελληνικό κράτος, προσαρτώντας τη Θεσσαλία και τμήμα της Ηπείρου, εκτελώντας μεγάλα δημόσια έργα (κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου) αρχίζει να γίνεται ένας υπολογίσιμος παράγοντας για τη ρύθμιση των βαλκανικών πραγμάτων. Με τους βαλκανικούς πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο η Ελλάς θα εκπληρώσει σχεδόν τους αλυτρωτικούς της πόθους, θα ξεφύγει από την ανέχεια, την οικονομική, πολιτική ακόμη και πληθυσμιακή καχεξία και θα προσπαθήσει με τη μικρασιατική εκστρατεία να υλοποιήσει τους μεγαλοϊδεατικούς στόχους της. Η μικρασιατική καταστροφή, οι εξαθλιωμένοι πρόσφυγες, που εγκαταστάθηκαν στη χώρα, η πολιτική αστάθεια, η οικονομική εξαθλίωση και η απόλυτη εξάρτηση της εθνικής οικονομίας από τον εξωτερικό δανεισμό (κυρίως από το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ) χαρακτηρίζουν τη δεκαετία του '20 και σημαδεύουν και τις εξελίξεις στη δεκαετία του 1930. Ταυτόχρονα στο παγκόσμιο στερέωμα γίνονται ανακατατάξεις. Η Γερμανία ηττημένη μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο περιθωριοποιείται οικονομικά και πολιτικά. Οικονομικά εξαντλημένες και αντιμετωπίζοντας έντονα κοινωνικά προβλήματα είναι η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Αντίθετα μία άλλη μεγάλη δύναμη εμφανίζεται και αυτή είναι οι ΗΠΑ.

Το πρώτο μισό του 20ού αιώνα χαρακτηρίζεται από συνεχείς αιματηρούς πολέμους, διαμάχη των ευρωπαϊκών δυνάμεων για την αύξηση της επιρροής τους στα βαλκανικά κράτη και καταστρεπτικές ήττες για την Ελλάδα. Η προσπάθεια των ξένων δυνάμεων να ελέγξουν την εσωτερική πολιτική κατάσταση της χώρας επέφερε συγκρούσεις, στρατιωτικές ήττες και αιματοχυσία. Κατά την περίοδο αυτήν η ανασυγκρότηση και τα ζητήματα της εσωτερικής πολιτικής (πολιτειακό, σταθερότητα, πρόσφυγικό) απέκτησαν προτεραιότητα έναντι της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον, υποχρέωσαν το ελληνικό κράτος να μειώσει τις στρατιωτικές δαπάνες και να εγκαταλείψει κάθε σχέδιο δυναμικής εξωτερικής πολιτικής. Η εκ των πραγμάτων επιταγή αυτής της τακτικής και η μετατόπιση του ενδιαφέροντος της εξωτερικής πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων σε άλλες περιοχές περιόρισε την ανάμειξή τους στις ελληνικές υποθέσεις.

Η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει τη χώρα οικονομικά κατεστραμμένη και κοινωνικά διχασμένη. Πρόκειται για μια κρίσιμη εποχή, που χαρακτηρίζεται από την πορεία της πόλωσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων (Η.Π.Α.-Ε.Σ.Σ.Δ.), η οποία οδήγησε στον Ψυχρό Πόλεμο. Οι συνέπειες τόσο της ενδοελληνικής διαμάχης όσο και της διεθνούς έντασης σημαδεύουν τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα για αρκετές δεκαετίες. Συντελούνται μεταβολές μεγάλης κλίμακας, όπως η αστικοποίηση, η βιομηχανική ανάπτυξη και η μετανάστευση.

Την εποχή αυτή η χώρα συγκλονίστηκε από κομματικές συγκρούσεις και βίαιες κοινωνικές αντιπαραθέσεις, που επισφραγίστηκαν με την επιβολή του στρατιωτικού πραξικοπήματος του 1967. Οι θεσμικές παρεκτροπές αφορούσαν εκλογικές νοθείες (1961), πολιτικές δολοφονίες (Λαμπράκης, 1963) και αυθαιρεσίες του θρόνου (Ιουλιανά, 1965). Παράλληλα, στο χώρο της οικονομίας σημειώνονται ταχύτατα βήματα οικονομικής ανάπτυξης, ενώ και η ελληνική κοινωνία επηρεάζεται εξ αντανάκλασας από εξελίξεις που συμβαίνουν στο δυτικό κόσμο. Η δεκαετία του '70 εξελίσσεται μεταξύ της χούντας και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, που επικρατεί για πρώτη φορά χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς μετά το 1974. Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας, με την πλήρη αποκατάσταση των κοινωνικών ελευθεριών, η χώρα αποκτά πολιτική σταθερότητα και ευρωπαϊκούς προσανατολισμούς (ένταξη Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.).

Κατά τη δεκαετία του 1980 οι μεταβολές στην πολιτική διακυβέρνηση ανατρέπουν παγιωμένες ιεραρχίες και κατεστημένα δεκαετιών. Η "αλλαγή", που αποτέλεσε το κορυφαίο σύνθημα της εποχής, δεν αφορούσε τόσο την υλοποίηση πραγματικών εξαγγελιών όσο το αδιαμφισβήτητο γεγονός της εισαγωγής κοινωνικών μεταρρυθμίσεων και της ανάδειξης νέων στρωμάτων που άλλαξαν το προφίλ της ελληνικής κοινωνίας. Ωστόσο η πτώση των καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη επιβεβαίωσε συμβολικά πως τα παραδοσιακά ιδεολογικά προστάγματα είχαν οριστικά υπονομευτεί. Τέλος στην δεκαετία του 1990 έως τις μέρες μας, τα ζητήματα του εκσυγχρονισμού του κράτους, της θέσης της χώρας σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο αλλά και του προσδιορισμού της εθνικής ταυτότητας αποτελούν τις ανοικτές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα στην αυγή του 21ου αιώνα.

Η ίδρυση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών (ΞΑΣ) στην Ελλάδα από το 1846
έως και τη δεκαετία του 1930

Μέσα σε αυτό το πολιτικό - οικονομικό πλαίσιο εντάσσεται και η σύσταση, δραστηριοποίηση των ΞΑΣ στη χώρα μας, καθώς οι τελευταίες συνδέθηκαν άμεσα με την άσκηση εξωτερικής πολιτικής και επιρροής στο κράτος υποδοχής, εν προκειμένω στην Ελλάδα, από το κράτος προέλευσης.

Η σύσταση των Ξένων Σχολών, το β' μισό του 19^{ου} αιώνα θεωρείται αποτέλεσμα του συνδυασμού φαινομενικά και ουσιαστικά αντίρροπων πραγμάτων:

- Από τη μια η αρχαιολατρεία, η αισθητική αναζήτηση του Ωραίου στον Ελληνικό Κλασσικό Πολιτισμό, το κίνημα του φιλελληνισμού, που εντάθηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, καθώς και η ανάγκη στήριξης των ιδεολογικών προτύπων και ιδανικών μίας κοινωνίας μέσω των ευρημάτων των ανασκαφών¹².
- Από την άλλη η άσκηση εξωτερικής πολιτικής, η θέληση των Μεγάλων Δυνάμεων να επιβάλλουν τις επιθυμίες τους στο καχεκτικό (εδαφικά οικονομικά) και ανυπόληπτο (διεθνώς), νεοσύστατο ελληνικό βασίλειο και συγχρόνως η προβολή του γοήτρου τους από την ενδεχόμενη σημαντική αρχαιολογική ανακάλυψη .

---

¹² Είναι πολύ χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η αναστύλωση και γενικότερα η αρχαιολογική ερμηνεία των ευρημάτων της ανασκαφής της Κνωσού από τον Έβανς στηρίζεται σε βικτωριανά πρότυπα, βλπε Αντ. Ζώη, Κνωσός, Το Εκστατικό Όραμα, Αθήνα 1996

Όσες ιδρύθηκαν από το 1845 και έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα ανήκαν στις «Μεγάλες Δυνάμεις» της εποχής, δηλαδή Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστροουγγαρία, ΗΠΑ, Ιταλία αποτελούσαν μία ακόμη εκδοχή - εκδήλωση της πολυποίκιλης διείσδυσης και παρέμβασης τους στα εσωτερικά της Ελλάδας. Η σύσταση τους γινόταν με απευθείας διακρατικές συνεννοήσεις - συμβάσεις και με την έντονη παρέμβαση του κράτους προέλευσης της ΞΑΣ (πχ η ίδρυση του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου). Η πρώτη φάση ξεκινά με την ίδρυση της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής το 1846 με βασιλικό διάταγμα του Λουδοβίκου-Φίλιππου¹³ και καταλήγει στην ίδρυση της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών το 1909. Η δεύτερη περίοδος ξεκινά από την ίδρυση του Σουηδικού Ινστιτούτου Αθηνών το 1948 έως και την ίδρυση του Βέλγικου Ινστιτούτου Αθηνών το 2003. Και στις δυο φάσεις η ιστορική συγκυρία μπορεί να εξηγήσει την ίδρυση και λειτουργία κάθε σχολής. Η ίδρυση της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής συμπίπτει με την κυριαρχία του γαλλικού κόμματος στην ελληνική πολιτική σκηνή και μάλιστα με την πρωθυπουργία Κωλλέτη. Οι στενοί δεσμοί της γαλλικής κυβέρνησης με την ελληνική επιβεβαιώθηκαν μερικές δεκαετίες αργότερα όταν παραχωρήθηκε η διενέργειας της ανασκαφής των Δελφών (1892) στην ίδια αρχαιολογική σχολή ως ένα «δώρο» ευχαριστίας για τη διπλωματική υποστήριξη που παρέσχε η Γαλλία στην προσάρτηση της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας¹⁴, αλλά

---

¹³ Τζουμάκα Ελένη, Πολιτιστική Διπλωματία. Δειθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές, Αθήνα 2005 σελ 126

¹⁴ Μετά από διαπραγματεύσεις συνήλθε στο Βερολίνο συνέδριο, στις 1/13 Ιουνίου 1878, με αντιπροσώπους των έξι Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Αυστροουγγαρίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Ρωσίας) και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Ελλάδα αποκλείστηκε, αν και στο συνέδριο αυτό θα συζητούνταν ζητήματα ζωτικής σημασίας για τον Ελληνισμό. Στη συνέχεια, όταν κρίθηκε σκόπιμο, οι Δυνάμεις επέτρεψαν σε ελληνική αντιπροσωπεία, με επικεφαλής τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη και τον Αλέξανδρο Ραγκαβή, να υποβάλουν τις ελληνικές αξιώσεις, οι οποίες αναφέρονταν στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία και στην Κρήτη. Την Ελλάδα υποστήριξε ο Γάλλος αντιπρόσωπος. Τελικά, οι έξι Δυνάμεις αποδέχθηκαν την προσάρτηση της Θεσσαλίας και μέρους της Ηπείρου στην Ελλάδα, αλλά η απόφασή τους δεν συμπεριλήφθηκε στη συνθήκη, εξαιτίας της επίμονης άρνησης της Τουρκίας. Δεσμεύτηκαν όμως ότι, σε περίπτωση που δεν θα πραγματοποιούνταν τα προβλεπόμενα από τη συνθήκη μεταξύ Πύλης και Ελλάδας, θα προσέφεραν τη μεσολάβησή τους για διευκόλυνση των διαπραγματεύσεων. Το πρόβλημα τελικά λύθηκε μετά από μια τριετία, ύστερα από την άνοδο του Γλάδσωνα στην εξουσία της Αγγλίας (1880) και με επίμονες διαπραγματεύσεις, που κατέληξαν, με την υπογραφή της συμφωνίας της Κωνσταντινούπολης (τον Μάρτιο του 1881), στην προσάρτηση της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας.

και μια έκφανση της πολιτικής του Χαριλάου Τρικούπη, η οποία ήταν ευνοϊκή προς τα γαλλικά αλλά και τα αγγλικά συμφέροντα¹⁵.

Ωστόσο οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις στα πλαίσια του ανταγωνισμού τους δραστηριοποιήθηκαν και αυτές στην ίδρυση των δικών τους αρχαιολογικών ιδρυμάτων¹⁶. Η ίδρυση του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου το 1875 σηματοδοτεί την ευρύτερη προσπάθεια εξάπλωσης της ενιαίας πλέον Γερμανικής Αυτοκρατορίας προς ανατολάς, η οποία εκδηλώθηκε στο χώρο της Βαλκανικής με την πολιτική της στον χώρο της Εγγύς Ανατολής, με το να αναχθεί σε προστάτρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή το 1886 ιδρύθηκε πάνω στο απόγειο της ακμής της Αγγλίας ως αποικιοκρατικής δύναμης. Η Αμερικανική Σχολή Κλασικών (1882) σπουδών αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση μια και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ακόμα δεν έχουν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού της Ευρώπης, πράγμα το οποίο θα λάβει χώρα μέσα στον εικοστό αιώνα, όπου και ο ρόλος της στην επιστημονική κοινότητα της Ελλάδας θα είναι εξαιρετικά σημαντικός¹⁷.

---

¹⁵ Κατά τη δεύτερη τετραετία (1887-1890) ο Τρικούπης, συνεχίζοντας τον εκσυγχρονισμό του κράτους, κάλεσε Γάλλους μηχανικούς για την κατασκευή δημοσίων έργων. Χαράχθηκαν πλατείες, δρόμοι, σιδηροδρομικές γραμμές και κατασκευάστηκαν γέφυρες. Εξάλλου ανέθεσε σε αγγλική εταιρεία την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Πειραιά-Αθήνας-Λάρισας, η οποία επρόκειτο να ενώσει την Ελλάδα με τη γραμμή της Ευρώπης, που έφθανε μέχρι τη Μακεδονία. Επίσης επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αναδιοργάνωση του στρατού και του ναυτικού. Έτσι ανάμεσα σε άλλα έργα κάλεσε από τη Γαλλία στρατιωτική αποστολή υπό τον στρατηγό Βοσσέρ και ναυτική αποστολή υπό τον ναύαρχο Λεζέν. Ο Τρικούπης επεδίωξε να κάνει την Ελλάδα πρότυπο κράτους στην Ανατολή, για να κερδίσει την εμπιστοσύνη των Μεγάλων Δυνάμεων και να προσελκύσει έτσι ξένα κεφάλαια. Κυρίως τον ενδιέφερε η εμπιστοσύνη της Αγγλίας, που βέβαια εξακολουθούσε να κυριαρχεί στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και συνεπώς η υποστήριξη της κρινόταν απαραίτητη για την Ελλάδα. Επικρίθηκε από τους αντιπάλους του και ονομάστηκε «αρμοστής της Αγγλίας» και «χωροφύλακας της Τουρκίας», γιατί πίστευε ότι οι ανοργάνωτες επαναστάσεις των αλύτρωτων Ελλήνων όχι μόνον δεν οδηγούσαν στην επίτευξη των εθνικών στόχων, αλλά μπορούσαν να επιφέρουν την καταστροφή.

¹⁶ Ιδιαίτερα μετά το συνέδριο του Βερολίνου (1878) εντάθηκαν οι ανταγωνισμοί στον χώρο των Βαλκανίων, τους οποίους βέβαια υποκινούσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις.

¹⁷ Όπως σημειώνει ο ιστορικός Έρικ Χόμπσμπωουμ, στο έργο του *Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991* «στον Α' Πάγκόσμιο Πόλεμο οι Ηνωμένες Πολιτείες αγνόησαν την προειδοποίηση του Τζωρτζ Ουάσινγκτον για «ευρωπαϊκές εμπλοκές» και έστειλαν το στρατό τους να πολεμήσει στη γηραιά ήπειρο, καθορίζοντας έτσι τη μορφή της ιστορίας του εικοστού αιώνα». Επίσης στην ισχύουσα ιστοσελίδα της Σχολής σημειώνεται ότι «Under the leadership of Charles Eliot Norton of Harvard University, scholars from nine American colleges assisted by a small group of influential business men established the American School in 1881. Their intention was to create a school [in Norton's words] "where young scholars might carry on the study of Greek thought and life to the best advantage, and where those who were proposing to become teachers of Greek might gain such acquaintance with the land and

Στις αρχές του εικοστού αιώνα η ίδρυση της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής το 1909 συμπίπτει χρονικά με την πολιτική της επεκτατικής διείσδυσης της στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Η περιπέτεια όμως των δυο παγκοσμίων πολέμων ανέκοψε την ίδρυση νέων αρχαιολογικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα, πιθανόν γιατί ο χώρος ενδιαφέροντος μετατοπίστηκε στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου¹⁸. Επίσης η διεθνής οικονομική δυσπραγία έγινε αιτία να αναχαιτιστεί η έρευνα τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο ξένων αρχαιολογικών σχολών.

Η ίδρυση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών (ΞΑΣ) στην Ελλάδα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έως σήμερα

Όσες Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές συνεστήθησαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ανήκαν σε χώρες «μικρής εμβέλειας, γοήτρου, ή δύναμης» (πχ Ελβετία¹⁹, Βέλγιο, Φινλανδία, Ιρλανδία) και η ίδρυση τους έγινε κατόπιν διαπραγματεύσεων της οικείας Πρεσβείας ή του αρμόδιου Υπουργείου της χώρας προέλευσης με το αρμόδιο, κάθε φορά, ελληνικό υπουργείο και πάντα με την προηγούμενη θετική γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (πχ για την ίδρυση του Σουηδικού Ινστιτούτου η πρώτη γνωμοδότηση του ΚΑΣ, το 1948, υπήρξε αρνητική). . Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η είσοδος πολλών και νέων ξένων αρχαιολογικών ιδρυμάτων στον Ελλαδικό Χώρο, μαρτυρεί τη βούληση και άλλων χωρών να έχουν και αυτές το μερίδιό τους στην έρευνα αλλά και να αναπτυχθούν σχέσεις συνεργασίας ανάμεσα στις χώρες υποδοχής και τις χώρες απ' όπου προέρχονται τα ξένα αρχαιολογικά ιδρύματα. Η έντονη δραστηριοποίηση της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών στην Ελλάδα αυτή την εποχή είναι εύκολα εξηγήσιμη αν αναλογιστεί κανείς τον ρόλο που έπαιξε και παίζει

---

such knowledge of its ancient monuments as should give a quality to their teaching unattainable without this experience.”

¹⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται η ίδρυση του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Κωνσταντινούπολη το Κάιρο, τη Βαγδάτη, την Τεχεράνη.

¹⁹ Για την Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή ακολουθήθηκε διαφορετική πορεία. Πρώτα (1964) συνεστήθη μία αρχαιολογική αποστολή, στην οποία ανατέθηκαν οι ανασκαφές στην Ερέτρια από τον τότε Γενικό Διευθυντή Αρχαιοτήτων Γιάννη Παπαδή μητρίου. Αργότερα το 1975 η αποστολή μετετράπη σε Σχολή.

η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική στην διαμόρφωση του ελληνικού πολιτικού σκηνικού²⁰.

Πρέπει να σημειωθεί και μία αντίφαση. Από τη μία παγκοσμίως παρατηρείται κάμψη των κλασσικών σπουδών και από την άλλη την τελευταία πεντηκονταετία συστήνονται πολλές Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στη χώρα μας. Το φαινόμενο πιθανώς εξηγείται λογικά, καθώς «αποδυναμώθηκαν» οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές, που εκπροσωπούσαν μεγάλες και παραδοσιακές σε πολιτική ισχύ χώρες, αφήνοντας το περιθώριο «καλλιέργειας» των αρχαιολογικών σπουδών και σε μικρότερες χώρες. Η τάση αυτή ενισχύθηκε τόσο από την πολυπολιτισμικότητα των σύγχρονων κοινωνιών μας όσο και από τη σύσταση διεθνών Οργανισμών, οι οποίοι διαχειρίζονται «πιο δημοκρατικά» το πανανθρώπινο πολιτιστικό κεκτημένο.

Οι παλιές Αρχαιολογικές Σχολές, πλην της ΑΣΚΣ γνωρίζουν κάμψη του επιστημονικού και ανασκαφικού τους έργου, αν και η παρουσία τους δεν αμφισβητείται. Ταυτόχρονα με την παρουσία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, η οποία συγκριτικά με το παρελθόν είναι καλύτερα στελεχομένη, την ίδρυση περισσότερων τμημάτων αρχαιολογίας στα ελληνικά Πανεπιστήμια, αλλά και τη ίδρυση του 1971 του ΥΠΠΟ το οποίο είναι το καθ' ύλην αρμόδιο για την άσκηση της ελληνικής πολιτιστικής πολιτικής, αλλάζει σημαντικά το τοπίο της αρχαιολογικής έρευνας. Επίσης η ύπαρξη ισχυρών προσωπικοτήτων στον χώρο της ελληνικής αρχαιολογίας (π.χ. Σπυρίδων Μαρινάτος, Ι. Παπαδημητρίου) ανάγκασε τις Σχολές να συμπεριφέρονται με σεβασμό προς τις ελληνικές αρχές και τους υποχρέωσε να δρουν μέσα στα πλαίσια της νομιμότητας. Η ελληνική πλευρά θεωρεί ότι οι Σχολές

---

²⁰ Είναι χαρακτηριστική η άποψη που εκφράζει ο διευθυντής Stephen Tracy της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών στην ιστοσελίδα της Σχολής «With all of its scholarly programs and activities the ASCSA not only seeks to advance knowledge of Greek culture of all periods, but to foster very positive Greek American relations.»

αποτελούν όργανα ασκήσης εξωτερικής πολιτικής και σύσφιξης των διμερών σχέσεων .

Από το 1974 και ιδίως στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ασκείται δριμεία κριτική για τη δράση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα, ιδιαίτερα των παλαιότερων. Μέσα στο κλίμα «εθνικοποίησης» και της υιοθέτισης συνθημάτων όπως « Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες», «Λαϊκή Κυριαρχία» το κλίμα ήταν εξαιρετικά δυσμενές για τις Σχολές. Οι Σχολές κατηγορήθηκαν ακόμα και για μεταφορά αρχαίων στο εξωτερικό²¹. Ωστόσο με αφορμή το περιστατικό της Ποικίλης Στοάς στην Αρχαία Αγορά των Αθηνών διατυπώθηκαν και απόψεις που υπερασπίζονταν το ρόλο των Σχολών²². Τονίζεται ότι πρέπει να τηρείται αυστηρά το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά τις Σχολές. Επίσης ο ελληνικός Πολιτισμός αποτελεί πανανθρώπινο κτήμα, το οποίο όλοι έχουν δικαίωμα να «καλλιεργήσουν» και τέλος τα περιστατικά κακής συμπεριφοράς εκ μέρους των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών είναι μεμονωμένα και λιγοστά.

Σε άλλα δημοσιεύματα οι Σχολές καταγγέλλονται ότι λυμαίνονται την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά, αποτελούν «έδρες-τσιφλίκια» και «ξένες ιμπεριαλιστικές βάσεις», στις βιβλιοθήκες των οποίων οι έλληνες αρχαιολόγοι χρειάζονται ειδική άδεια για να εισέλθουν. Δεν έλλειψαν επίσης και ευθείες βολές κατά της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για δουλική συμπεριφορά έναντι των Σχολών και οι έλληνες αρχαιολόγοι κατηγορήθηκαν ότι «ξεπουλούν τα πάντα για την εύνοια μιας σχολής²³».

Πάντως στην διάρκεια της δεκαετίας του 1980 είναι διάχυτο το αίτημα εκδημοκρατισμού ακόμα και «συντηρητικών» υπηρεσιών, όπως η Αρχαιολογική Υπηρεσία. Το πνεύμα της εποχής εκφράζεται όσον αφορά την ελληνική πολιτιστική πολιτική με:

---

²¹ Εφημερίδα «Μεσημβρινή» 7.9.1981.

²² Συνέντευξη του Ν.Γιαλλούρη στην Μεσημβρινή 12.9.1981

²³ Τοπική Εφημερίδα «Αλλαγή» του Ηρακλείου Κρήτης στις 25/26.8.1981

- Το «άνοιγμα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας» και τον τριπλασιασμό των υπηρετούντων σε αυτή υπαλλήλων.
- Την επιφυλακτική έως καθαρά εχθρική αντιμετώπιση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών και την επιβολή αυστηρών κανόνων λειτουργίας τους.
- Την ανακίνηση και προβολή του θέματος της επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα στην Ελλάδα.
- Διοργάνωσης μεγάλων εκθέσεων τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό²⁴

Εν τούτοις υπήρξαν και φωνές που υπερασπίστηκαν το έργο των Σχολών²⁵. Από την άλλη δεν λείπουν και πικρόχολα έως καχύποπτα σχόλια εναντίον της ΑΣΚΣ, τα οποία προέρχονται και από έντονο αντιαμερικανισμό, σύμφωνα με τα οποία η ΑΣΚΣ κατηγορούνταν ότι συνεργαζόταν με την αμερικανική υπηρεσία πληροφοριών, προκειμένου να εξασφαλίσει ευνοϊκούς όρους έρευνας από το ΥΠΠΟ!²⁶

Στην δεκαετία του 1990 οι σχέσεις των Σχολών με τις ελληνικές αρχές έχουν εξομαλυνθεί και έγκειται:

- Στην συνεργασία όσον αφορά την επιστημονική έρευνα
- Στην παραδοχή του γεγονότος ότι οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές προσέφεραν σημαντικά στην έρευνα στο παρελθόν
- Στο γεγονός ότι οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές οφείλουν να τηρούν τη νομιμότητα και ότι έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν

²⁴ Χαρακτηριστική είναι οι εκθέσεις με γενικότερο ή ειδικότερο τίτλο γύρω από τη βυζαντινή ή και μεταβυζαντινή τέχνη στον ελλδικό χώρο, με περιεχόμενο κυρίως εικόνες της κρητικής σχολής. Η περίοδος αυτή ταυτίζεται με την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ και κατόπιν την πλήρη εσωμάτωσή της στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Επίσης και η μελέτη της κρητικής ζωγραφικής γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση βλπε Μανόλη Χατζηδάκη Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης Αθήνα 1990, β' Έκδοση Αθήνα 1995,

²⁵ Εφημερίδα «Καθημερινή» 9.6.1985, όπου η Αθηνά Καλογεροπούλου αναφέρεται στην προσφορά των Σχολών. Επίσης Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» 15.3.1987 όπου περιγράφεται το έργο της Αμερικανική Σχολής Κλασικών Σπουδών στα 100 χρόνια παραμονής της στην Ελλάδα. Στο αφιέρωμα εκθειάζεται εκτός από την τεράστια επιστημονική προσφορά της Σχολής και το κοινωνικό της έργο σε δύσκολες για την χώρα ιστορικές συγκυρίες.

²⁶ Εφημερίδα «ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ» 28.7.1987

από το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο και οι όποιες παρατυπίες ήταν μεμονωμένα περιστατικά.

- Στην υπενθύμιση ότι οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές είναι «φιλοξενούμενες» στην Ελλάδα.
- Στην θετική αντιμετώπιση τόσο από τον ελληνικό τύπο, όσο και από την ελληνική κοινή γνώμη των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών

Ενδεικτικά του νέου κλίματος αντιμετώπισης είναι το αφιέρωμα της Καθημερινής για τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές²⁷, δημοσιεύματα στην «Ελευθεροτυπία»²⁸ και «ΤΑ ΝΕΑ»²⁹, καθώς και πληθώρα δημοσιευμάτων για τα εκατόν πέννηντα χρόνια της παρουσίας της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής³⁰, τα εκατόν εικοσιπέντε χρόνια από την ίδρυση του εν Αθήναις Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου³¹, ή για τα εγκαίνια του εργαστηρίου Fitch στην Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή³².

Βεβαίως εξακολουθούν ακόμα να υπάρχουν φωνές οι οποίες θεωρούν τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές παραδείγματα αρχαιοκαπηλείας και αδιαφάνειας³³, όπως επίσης εκφράζονται και απόψεις ελλήνων πανεπιστημιακών, οι οποίες πρεσβεύουν ότι το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο εμποδίζει τη δράση των Ξένων Αρχαιολογικών

---

²⁷ Εφημερίδα «Καθημερινή», Επτά Ημέρες 21.5.2000

²⁸ Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» 12.2.1995

²⁹ Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» 19.6.1992

³⁰ Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» «Τα ηρωικά χρόνια της Αρχαιολογίας» 15.09.1996, «Κυριακάτικη Αυγή» «Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή – 150 χρόνια ελληνογαλλικής φιλίας» 28.7.1996 κ.α.

³¹ Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» 9.1.2001 «Φως σε 124 χρόνια ιστορίας – Εκθεση φωτογραφιών και σειρά διαλέξεων διοργανώνει το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο στην Ελλάδα» .

³² Εφημερίδα «Καθημερινή», 22.2.1992

³³ Εφημερίδα «Καθημερινή», 19.5.1991 με αφορμή της αυστηρή αντιμετώπιση από το ΚΑΣ της ανασκαφής της ΑΣΚΣ στο Άκτιο, όπου οι Αμερικανοί δεν τήρησαν κανένα όρο συνεργασίας και ενημέρωσης των ελληνικών αρχών, ενώ αναγνωρίζει την προσφορά των των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών θεωρεί ότι οι εκπρόσωποί τους συμπεριφέρονται με αποικιοκρατική υπεροψία εναντι των ελλήνων συναδέλφων τους. Το ίδιο δημοσίευμα κάνει επίσης την ενδιαφέρουσα επισήμανση ότι η πολιτική των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών αντικατοπτρίζει τη γενικότερη εξωτερική πολιτική της χώρας προέλευσης (στην περίπτωση αυτή των Η.Π.Α)

Σχολών, δεν προάγει την επιστημονική έρευνα και συνεργασία, αλλά αποβαίνει και επιζήμιο για την προβολή της Ελλάδας στο εξωτερικό³⁴.

Τέλος η πλέον έμπρακτη απόδειξη της υποστήριξης των ελλήνων αρχαιολόγων προς τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές υπήρξε η σύσσωμη αντίδραση προς το ενδεχόμενο κατάσχεσης του κτιρίου του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου προκειμένου να αποδωθούν αποζημιώσεις στα θύματα των ναζιστικών θηριωδιών κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Με ένα κείμενο υπογεγραμμένο από διαπρεπείς έλληνες επιστήμονες, αρχαιολόγους και αρχιτέκτονες, συνοψίσθηκε η προσφορά του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην αρχαιολογία της Ελλάδας³⁵.

Η ομαλοποίηση των σχέσεων της ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών ήρθε ως επακόλουθο της υποχώρησης των φανατισμών, της εμπέδωσης της δημοκρατικής ομαλότητας, της συνειδητοποίησης της ανάγκης ανάπτυξης διεθνούς συνεργασίας. Επίσης οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές έχουν ως επι το πλείστον κατανοήσει την αποστολή και το χαρακτήρα τους, ότι αποτελούν πολιτιστικά και όχι πολιτικά ιδρύματα, έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από το νόμο, ενώ πρέπει να σέβονται τους κανόνες του Υπουργείου Πολιτισμού.

Αξιοσημείωτη είναι η τάση των Σκανδιναβικών Αρχαιολογικών Σχολών, κράτη τα οποία είναι πολύ συγγενικά προς της κουλτούρα, τους πολιτικούς θεσμούς και τα οποία ενώνουν τις δυνάμεις τους στην εκπόνηση κοινών προγραμμάτων σε συνεργασία με το ΥΠΠΟ, ενοποιούν τις βιβλιοθήκες τους³⁶ κ.α. Στην ίδια κατεύθυνση της στενής συνεργασίας τους με τις ελληνικές αρχές και το ΥΠΠΟ κινούνται και η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, αλλά και η Αμερικανική Σχολή Κλασσικών Σπουδών για την μείωση των εξόδων τους.

---

³⁴ Τέτοιες απόψεις έχουν υποστηριχθεί δημοσίως από τον Χρήστο Ντούμα και την Όλγα Παλλαγιά (Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 1-2-1998) σε διαλέξεις στο πανεπιστήμιο Αθηνών αλλά και το ΥΠΠΟ.

³⁵ Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» 15.9.2000

³⁶ Εφημερίδα «Καθημερινή», 21.9.1995 «Μια βιβλιοθήκη καρπός φιλίας τεσσάρων χωρών»

Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα

Στην Ελλάδα τα ξένα Αρχαιολογικά Ιδρύματα λειτουργούν σύμφωνα με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού κατόπιν γνωμοδότησης του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Το νέο νομοθετικό πλαίσιο όπως αυτό ορίζεται από το Νόμο 3028/2002 **«Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και της εν γένει Πολιτιστικής Κληρονομιάς»** ρυθμίζει τις λεπτομέρειες λειτουργίας και δραστηριοποίησης των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών και Ινστιτούτων μέσα στην ελληνική επικράτεια. Ακολούθησε και ερμηνευτική του νέου νόμου εγκύκλιος (ΥΠΠΟ/ ΓΛΑ/ ΑΡΧ/ Α3/ Φ30/70868/ 2539/ 27, 11. 2002) που καθόριζε λεπτομερώς το καθεστώς λειτουργίας των ΞΑΣ στην Ελλάδα. Το Τμήμα Ελληνικών και Ξένων Επιστημονικών Ιδρυμάτων της Διεύθυνσης Προϊστοριών και Κλασικών Αρχαιοτήτων σε συνεργασία με το αντίστοιχο τμήμα της Διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟ παρέχει τις απαραίτητες άδειες και εποπτεύει τις ανασκαφικές, ανστυλωτικές ή άλλες ενέργειες που εκτελούνται κάθε χρόνο από τα ξένα αρχαιολογικά ιδρύματα³⁷. Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι κάθε Ξένη Αρχαιολογική Σχολή μπορεί να διενεργεί κάθε χρόνο μέχρι τρεις ανασκαφές ή άλλες έρευνες από μόνη της και άλλες τρεις σε συνεργασία με την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Η διάρκεια του κάθε αρχαιολογικού προγράμματος δεν πρέπει να υπερβαίνει τα πέντε χρόνια και δύναται να παραταθεί υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Να σημειωθεί ότι κάθε ερευνητικό ίδρυμα ή ΞΑΣ οφείλει μέχρι τη 30^η Νοεμβρίου εκάστου έτους να υποβάλλει πρόγραμμα δράσης, διάρκειας ενός έτους. Το αίτημα εξετάζει αρχικά το

---

³⁷ Ν.3028/2002 αρθρα 35, 36,2 όπου αναφέρονται οι προϋποθέσεις που απαιτούνται σχετικά με την αξιοπιστία του φορέα που αναλαμβάνει τη διενέργεια της ανασκαφής, το επιστημονικό κύρος του διευθύνοντος, τη διεπιστημονική σύνθεση της ομάδα συνεργατών και την ανάλογη εμπειρία τους καθώς επίσης και την επάρκεια της τεχνικής υποδομής και του προϋπολογισμού

Τμήμα Ξένων Σχολών, το οποίο πραγματοποιεί σχετική εισήγηση προς το ΚΑΣ, το οποίο γνωμοδοτεί θετικά ή αρνητικά το Μάρτιο ή Απρίλιο του επόμενου έτους.

Η ελληνική νομοθεσία, ήδη από το 1927, επιχειρούσε να ελέγξει αποτελεσματικά κάθε δραστηριότητα των ΞΑΣ στη χώρα, μετά την παρέλευση κάποιων ετών όμως, ο έλεγχος και η εφαρμογή των νόμων ατονούσαν, γεγονός που εκμεταλλεύονταν οι ΞΑΣ για να διεκδικήσουν τη διενέργεια περισσότερων ανασκαφών καθ' έτος ή για να επιμηκύνουν την ανασκαφική περίοδο.

Οι σχέσεις των δύο πλευρών, επισήμως, είναι άριστες, διαμορφωμένες υπό το πνεύμα της επιστημονικής συνεργασίας, συναλληλίας και αλληλοσεβασμού. Παρόλα αυτά δε λείπουν οι φωνές κάποιων ελλήνων αρχαιολόγων που εκμηδενίζουν την προσφορά των ΞΑΣ, τις κατηγορούν για πρακτορισμό, πλιάτσικο των αρχαίων και ότι λειτουργούν σαν «κράτος εν κράτει»³⁸.

Προβλήματα παρουσιάσθηκαν και στις συνανασκαφές ελλήνων και ξένων κατά τη διάρκεια και του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα. Μολονότι το ΠΔ του 1927 προέβλεπε ότι τα ανασκαφικά προγράμματα των ΞΑΣ σε συνεργασία με τις Εφορίες Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων ή Εφορίες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων θα έπρεπε να χαρακτηρίζονται από πλήρη ισοτιμία, να θεωρούνται ανασκαφές του ελληνικού Δημοσίου και η πρώτη δημοσίευση να είναι στην ελληνική γλώσσα, οι παραπάνω όροι παραβιάζονταν συστηματικά και η ανασκαφή μεταβαλλόταν σε έργο αποκλειστικά των ΞΑΣ αφού: οι έλληνες αρχαιολόγοι είχαν εξαιρετικά βεβαρημένο πρόγραμμα, δεν συμμετείχαν ουσιαστικά στις ανασκαφικές εργασίες και δεν δημοσίευαν εγκαίρως τα επιστημονικά τους πορίσματα. Το ζήτημα επισημαίνεται μάλιστα και σε εγκυκλίους του ΥΠΙ.ΠΕ το 1982 αλλά και το 1992, όπου τονίζονται οι υποχρεώσεις και τα καθήκοντα των ελλήνων και ξένων αρχαιολόγων στην περίπτωση συνανασκαφών. Δεν έλειψαν πάντως οι περιπτώσεις τόσο ξένων όσο και ελλήνων αρχαιολόγων που δεν

---

³⁸ Υπάρχουν ακόμη φωνές που υποστηρίζουν ότι «Οι ξένες αρχαιολογικές σχολές είναι το αντίστοιχο για τον πολιτισμό, των ξένων πολεμικών βάσεων» και συνεχίζουν ότι «... Όλα γίνονταν και γίνονται με την ανοχή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, η οποία πάντοτε είχε μια καθαρά δουλοπρεπή στάση έναντι των ξένων αρχαιολογικών σχολών για τους γνωστούς λόγους», Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» 1.8.2006 στο άρθρο του Μ. Δωρή «Ολίγα για την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών» επ' ευκαιρία της έκδοσης του βιβλίου του J. Camp, *Οι ανασκαφές στην Αγορά της Αθήνας*, Αθήνα 2005

παρέδωσαν ποτέ, όπως όφειλαν, αντίγραφο του ημερολογίου τους ή των άλλων στοιχείων της ανασκαφής (πχ στην περίπτωση της Δήλου).

Προϋποθέσεις ίδρυσης των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα

Μολονότι ο νόμος δεν αναφέρεται ρητά σε συγκεκριμένες προϋποθέσεις ή όρους ίδρυσης των ΞΑΣ, έχει διαμορφωθεί πλέον μία διοικητική πρακτική τις τελευταίες δεκαετίες, η οποία επιβάλλει τα εξής:

- Διευθυντής οφείλει να είναι έγκριτος και εγνωσμένου επιστημονικού κύρους αρχαιολόγος.
- Έδρα τους να είναι η Αθήνα και το προσωπικό να είναι επαρκές, αριθμητικά και επιστημονικά, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η λειτουργία της Σχολής καθ'όλη τη διάρκεια του έτους.
- Να έχει δημιουργηθεί ειδική αρχαιολογική βιβλιοθήκη, προσιτή και στους έλληνες επιστήμονες.
- Να εκδίδεται επιστημονικό περιοδικό για τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων των ερευνών της σχολής.

Όσον αφορά τη Νομική Προσωπικότητα των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών πρόκειται για μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα πολιτιστικά ιδρύματα, τα οποία μπορεί να πάρουν τη μορφή (ανάλογα με τη νομική και θεσμική παράδοση της χώρας προέλευσης:

- **Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου (πχ ΑΣΚΣ).**
- **Νομικού προσώπου Δημοσίου Δικαίου (η ΓΑΣ, το Γ.Α.Ι, η Ι.Α.Σ)**
- **Ανώτερου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Κ.Α.Ι, Α.Α.Ι).**

Το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας, δηλαδή η εσωτερική οργάνωση και οι τρόποι σύνδεσης ή εξάρτησης των ιδρυμάτων αυτών με τις κρατικές υπηρεσίες των χωρών προέλευσης και με τα μητρικά ιδρύματα (πχ πανεπιστήμια) ποικίλει. Παρόλα αυτά η διοικητική τους οργάνωση συνήθως έχει την εξής μορφή

- Επικεφαλής τίθεται ένας Διευθυντής, ο οποίος είναι αρχαιολόγος ή κάποιος επιφανής ελληνιστής.
- Κατόπιν στην Ιεραρχία υπάρχει κάποιος υποδιευθυντής (Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή) ή ένας γραμματέας (Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή).
- Το υπόλοιπο προσωπικό είναι γενικά ολιγάριθμο, διαιρείται σε διοικητικό και επιστημονικό (αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, σχεδιαστές, βιβλιοθηκονόμοι), ενώ παράπλευρα υπάρχει και ένας μεγάλος αριθμός ερευνητών ή υποτρόφων, οι οποίοι πλαισιώνουν τα Ιδρύματα αυτά

Όσον αφορά τους τρόπους χρηματοδότησης των ξένων αρχαιολογικών σχολών, αυτοί ποικίλουν ανάλογα με την νομική τους υπόσταση και την παράδοση των χωρών, που αντιπροσωπεύουν. Σε γενικές γραμμές διακρίνονται τρεις τρόποι χρηματοδότησης:

- είτε μέσω του τακτικού κρατικού προϋπολογισμού της χώρας τους (π.χ. Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή, Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο)

- είτε, συμπληρωματικά του τακτικού κρατικού προϋπολογισμού, μέσω χορηγιών και τον ιδιωτικό τομέα (π.χ. Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή, Ινστιτούτο της Δανίας, Φινλανδικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο)
- είτε με ιδιωτική χρηματοδότηση (π.χ. Αμερικανική Σχολή Κλασσικών Σπουδών).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ

Η αρχαιολογία είναι μια βαθύτατα πολιτική επιστήμη. Η ερμηνεία του παρελθόντος λαμβάνει χώρα σύμφωνα με τις εκάστοτε τρέχουσες αντιλήψεις περί πολιτικής, και στην περίπτωση της Ελλάδας ήταν εργαλείο για την εξύφανση ενός οράματος που εξυπηρετούσε τους εθνικούς σκοπούς. Το ένδοξο παρελθόν των αρχαίων Ελλήνων, η αναγωγή του σε εθνική κληρονομιά, και η χρησιμοποίησή του ως διαβατήριο για την είσοδο ενός ανάδερφου έθνους στη χορεία των «πολιτισμένων» ευρωπαϊκών εθνών, αποτέλεσαν σκοπούς και αντικείμενα νομιμοποίησης μια εθνικής αρχαιολογίας, η οποία εξυπηρετούσε τα ιδεώδη μιας Ελλάδας που αναγεννώταν από τις στάχτες της. Με τον ίδιο τρόπο τα αρχαιολογικά κατάλοιπα ευθυγραμμίστηκαν με τους ιδεολογικούς άξονες του έθνους, καταστρώντας την αρχαιολογία βασικό πυλώνα της ίδιας της κατασκευής του έθνους.

Το παρελθόν είχε εξέχουσα σημασία για τους Έλληνες τόσο κατά την προεπαναστατική περίοδο, όσο και κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης³⁹ και

---

³⁹ Χαρακτηριστικό το κείμενο των απομνημονευμάτων του στρατηγού Μακρυγιάννη «Τα αγάλματα» , Είχα δυο αγάλματα περίφημα, μια γυναίκα κι' ένα βασιλόπουλο απόφια – φαίνονταν οι φλέβες· τόση εντέλειαν είχαν. Όταν χάλασαν τον Πόρον, τα 'χαν πάρη κάτι στρατιώτες και εις τ' Άργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων· χίλια τάλλαρα γύρευαν. Άντεσε κ' εγώ εκεί, πέρναγα· πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα· «Αυτά και δέκα χιλιάδες τάλλαρα να σας δώσουνε, να μην το καταδεχτήτε να βγουν από την πατρίδα μας. Δι' αυτά πολεμήσαμεν». (Βγάζω και τους δίνω τρακόσια πενήντα τάλλαρα.)· κι' όταν φιλιωθούμεν με τον Κυβερνήτη, (ότι τρωγόμαστε), τα δίνω και σας δίνει ό,τι του ζητήσετε διά να μείνουν εις την πατρίδα απάνου». Και τα 'χα κρυμμένα. Τότε με την αναφορά μου τα πρόσφερα του

αποτελέσσε σημείο αναφοράς για την δημιουργία και την ανάδειξη της εθνικής ταυτότητας ενός έθνους, το οποίο αν και βρισκόταν υπόδουλο κάτω από τον οθωμανικό ζυγό αναδύεται με ανάγλυφη και πιστοποιημένη ευκρίνεια στη σύγχρονη γεωγραφία της ευρωπαϊκής ηπείρου. Έτσι, ήδη από το γύρισμα προς τον 18ο αιώνα, και ενώ η Ευρώπη εισέρχεται στον αιώνα των Φώτων, οι δυτικές οθωμανικές επαρχίες επισκιάζονται από τη λαμπρή, έστω και με τη μορφή των ερειπίων, παρουσία της Ελλάδας, της γενέθλιας χώρας των γραμμάτων και των τεχνών, των επιστημών και της φιλοσοφίας. Κατά κάποιο τρόπο, η Ελλάδα γίνεται πριν την ανεξαρτησία της αισθητή σαν μια ευδιάκριτη χώρα της Ευρώπης: αποκτά το δικό της γεωγραφικό και ιστορικό πρόσωπο και συμπληρώνει το πανόραμα των ευρωπαϊκών χωρών. Η αναγνώριση της ταυτότητας των ελλήνων έλαβε χώρα ύστερα από την αναβίωση των ελληνικών γραμμάτων κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης⁴⁰, αλλά κυρίως με τα ταξίδια προς την Ανατολή των περιηγητών του 16^{ου}, 17^{ου}, και 18^{ου} αιώνα⁴¹. Η αρχαιότητα αποτελεί σκηνικό των υπόδουλων ελλήνων για τον προσδιορισμό τους στον κόσμο⁴².

Η ανάδυση των εθνικών κρατών και η εμφάνιση του εθνικισμού κατά τα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, αποτέλεσαν εναύσματα για την γέννηση του ελληνικού

Βασιλέως να χρησιμεύουν διά την πατρίδα,

http://www.snhell.gr/testimonies/content.asp?id=152&author_id=102 (τελευταία επίσκεψη 28.2.2007)

⁴⁰ Οι ανθρωπιστές, ιδιαίτερα στην Ιταλία, άρχισαν να σχηματίζουν μεγάλες συλλογές κλασικών έργων τέχνης και ξεκίνησαν τη διενέργεια ανασκαφών σε θέσεις γνωστές για τον αρχαιολογικό τους πλούτο, όπως στην περιοχή της Τοσκάνης, η οποία ταυτίζεται με την αρχαία Ετρουρία, ή στην ευρύτερη περιοχή της Ρώμης. Ωστόσο, αυτή η πρόωπη αρχαιολογία συνδέθηκε ιδιαίτερα με τη μελέτη των γραπτών κειμένων. Η συλλογή των αντικειμένων τέχνης, αρχικά από εύπορα κοινωνικά στρώματα και αργότερα από μουσεία, και η έμφαση στη χρησιμοποίηση της αρχαιολογίας για την ερμηνεία ελλήνων και λατινών συγγραφέων έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αρχαιολογικής θεωρίας και πρακτικής.

⁴¹ Έχει υποστηριχθεί από πολλούς ότι η εννοιολογική κατηγορία «Ανατολή» κατασκευάστηκε στη δυτική σκέψη και φαντασία ως αντίβαρο προς την κατηγορία «Δύση» μέσα στο νοητικό πλαίσιο που δημιούργησαν η αποικιοκρατία και ο ευρωκεντρισμός. Ο Οριενταλισμός διάγει την μεγάλη του ακμή κατά τον 19^ο αιώνα με την αποκρυστάλλωση της ιμπεριαλιστικής αποικιοκρατίας, η οποία ερμηνεύει την έννοια της «Ανατολής» με την προϊούσα αποικιοποίηση της περιοχής, η οποία χωρικά εκτείνεται από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έως και την Ανατολική Ασία, και συγχρόνως με την παράλληλη διαμόρφωση ενός «μεγάλου αφηγήματος» που αφορούσε την ανωτερότητα του δυτικού πολιτισμού, με σκοπό να δικαιολογήσει τις μεθόδους, τις πρακτικές και τους σκοπούς της Δύσης στις προαναφερθείσες περιοχές. Η συγκρότηση του επιστημονικού αντικειμένου έλαβε χώρα, κατά τον Σαϊντ, κυρίως σε βρετανικά και γαλλικά περιβάλλοντα εξαιτίας της επικοινωνίας των χωρών αυτών με την Εγγύς Ανατολή. Επιπλέον, ο οριενταλισμός ξεπέρασε σύντομα τα αυστηρά όρια της «επιστήμης» και αποτέλεσε έναν τρόπο να «βλέπει» η Δύση την Ανατολή. Όταν ο άξονας της οικονομικοπολιτικής πρωτοκαθεδρίας μετακινήθηκε προς τις Ηνωμένες Πολιτείες στον 20^ο αιώνα, αναδύθηκαν νέες εκδοχές του οριενταλισμού. Στον ακαδημαϊκό χώρο αυτό έγινε εμφανές στα προγράμματα των «γεωπολιτικών σπουδών» βλπε Γαζή Ε., Οριενταλισμός, Εικοσιπέντε χρόνια μετά εφημ. **Το ΒΗΜΑ, 05/10/2003, Σελ.: Β46**

⁴² Κωστάκης Μ., Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Τομές και μορφές δράσεις σελ

κράτους⁴³. Παράλληλα εμφανίζεται το πνευματικό ρεύμα του θετικισμού⁴⁴, ο οποίος και αποτελεί καρπό του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Μεθοδολογικά ο θετικισμός στην αρχαιολογική ερμηνεία εισαγει νέες δυναμικές στο αφήγημα της μελέτης των καταλοίπων του αρχαίου κόσμου. Η γραμμική αφήγηση του χρόνου, την οποία προτείνει ο θετικισμός, έχει ως συντακτικό στοιχείο την προσήλωση σε μια αιτοκρατική παράδοση η οποία κινείται τελεολογικά και καθορίζεται από τους ίδιους νόμους που διέπουν την ανθρώπινη φύση. Σύμφωνα με τα παραπάνω η τέχνη γεννιέται με συγκεκριμένα υφολογικά – τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά, τα οποία εξελίσσονται κατά τη διάρκεια του χρόνου, φθάνουν στην κορύφωσή τους και στο τέλος φθίνουν έως ότου δώσουν τη θέση τους σταδιακά σε κάποια άλλα υφολογικά – τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά. Συνεπώς τα μεμονωμένα έργα ανάγονται σε κρίκους μιας χρονολογικής και τεχνοτροπικής αλυσίδας, η οποία αποτελεί ένα στέρεο πεδίο αναφοράς, όπου κάθε έργο, ως φορέας πληροφορίας, έχει την καθορισμένη από την εξέλιξη θέση του και οι ερευνητές οφείλουν να μην παρεκκλίνουν από αυτήν, με αποτέλεσμα να περιγράφουν νομοτελειακά μια συνέχεια.

Η γραμμική αφήγηση έχει το πλεονέκτημα να αναδεικνύει την αίσθηση της συνέχειας και αποτελεί εύπεπτη για τους πολλούς ιστορική αφήγηση, η οποία μπορεί να εξυπηρετήσει τα ιδεώδη του τότε αναδύμενου ελληνικού κράτους. Το παράδοξο της είναι ότι ενώ το θεωρητικό οικοδόμημα του θετικισμού στην αρχαιολογική έρευνα, εισήχθη από τους ευρωπαίους αρχαιολόγους (Γερμανούς, Γάλλους κλπ), οι οποίοι εργάστηκαν στον νεοσύστατο τότε ελληνικό κράτος, ο θετικισμός με τη σειρά του

---

⁴³ Ο Εθνικισμός είναι μια εθνοπολιτική ιδεολογία που υποστηρίζει την ιδέα του έθνους ως φορέα ταυτότητας για μία ομάδα ανθρώπων, η οποία κατοικεί σε μια δεδομένη χωρική ενότητα, σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο Εθνικισμός είναι το δόγμα εκείνο που πρεσβεύει τη διατήρηση της ταυτότητας και των ξεχωριστών χαρακτηριστικών ενός έθνους, την ανεξαρτησία αυτού από όλες τις απόψεις αλλά και την "ευημερία" του ως ξεχωριστή οντότητα. Οι υποστηρικτές αυτού του δόγματος βλέπουν το έθνος σε ένα πλαίσιο πολιτικής νομιμότητας και το οποίο πιθανόν να προέρχεται από την θεωρία του Ρομαντισμού περί πολιτιστικής ταυτότητας, ένα φιλελεύθερο επιχείρημα ότι η πολιτική νομιμότητα προέρχεται από ένα συγκεκριμένο πληθυσμό, τον γηγενή.

⁴⁴ Ο θετικισμός, σύμφωνα με τη μορφή που θέλησε να δώσει στον όρο αυτό ο εμπνευστής του, είναι μια απόπειρα συνδυασμού επιστήμης και πολιτικής μέσω της φιλοσοφίας. Η σκέψη του Κοντ έπαιξε ουσιαστικό ρόλο στην επεξεργασία της δημοκρατικής ιδεολογίας του 19ου αιώνα εντός και εκτός των συνόρων της Γαλλίας και επηρέασε ιδιαίτερα τον κλάδο της παιδαγωγικής. Ως θεμελιωτής του θετικισμού αναγνωρίζεται ο Αύγουστος Κοντ.

εξέθρεψε και αναπαρήγαγε κατά την ελληνική εκδοχή του το θεωρητικό σύστημα περί της συνέχειας του ελληνισμού και σε σύντομο χρονικό διάστημα αποτέλεσε μια από τις αιτίες για την διατύπωση της ίδιας της Μεγάλης Ιδέας⁴⁵. Η επίσημη νεωτερική αρχαιολογία του 19^{ου} αιώνα με την θετικιστική αντίληψη περί συνέχειας του έθνους, ήρθε σε αντίθεση με τις λεγόμενες προνεωτερικές αρχαιολογίες⁴⁶, τις «ανεπίσιμες» ή «γηγενείς» αρχαιολογίες, οι οποίες έδιναν τις δικές τους ερμηνείες στα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος. Η μεταφύτευση ιδεών και δομών οργάνωσης από τον ευρωπαϊκό χώρο μετέβαλλε σημαντικά την ερμηνεία των αρχαίων καταλοίπων της Ελλάδας, και μάλιστα αντικατέστησε εν μέρει τα ερμηνευτικά σχήματα της γηγενούς προνεωτερικής αρχαιολογίας. Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε από μερικούς μελετητές αποικιοποίηση του παρελθόντος. Οι γηγενείς προνεωτερικές αρχαιολογίες διέθεταν τις δικές τους πρακτικές έκθεσης, οι οποίες στα μάτια των ευρωπαίων αρχαιολόγων θεωρούνταν δεισδιαιμονίες, π.χ. άναμμα καντηλιών μπροστά σε αγάλματα κλπ. Επίσης στις προνεωτερικές αρχαιολογίες η θρησκευτικότητα και ο λατρευτικός χρόνος εντάσσουν τα κατάλοιπα του παρελθόντος στο άμεσα παρόν και στο τρέχον κοινωνικό γίνεσθαι. Επομένως με την υιοθέτηση αυτών των πρακτικών οι προνεωτερικές αρχαιολογίες δεν συμμερίζονταν τις απόψεις περί συντήρησης των αρχαίων καταλοίπων, μια και η συντήρηση προϋποθέτει την απόσπαση και απόμακρυνση του καταλοίπου από το περιβάλλον μέσα στο οποίο εντάσσεται⁴⁷. Ταυτόχρονα η συντήρηση προϋποθέτει την υπέρβαση του χρόνου, κατά τον οποίο σύμφωνα με τις προνεωτερικές αρχαιολογίες τα

---

⁴⁵ Η Μεγάλη Ιδέα ως έννοια παρουσιάζει ποικιλομορφία, γεγονός που την καθιστά εν μέρει προβληματική για την ιστορική έρευνα. Η ανάδυση τούτης της ιδέας στη συλλογική συνείδηση του νεαρού ελληνικού έθνους δεν είναι αυθύπαρκτη ή στιγμιαία, αλλά φαίνεται να έρχεται ως αποτέλεσμα της ανάδυσης του φαινομένου των ενσυνείδητων εθνικιστικών κινημάτων της Ευρώπης του 19ου αιώνα, προσλαμβάνοντας τα ιδιαίτερα στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας. Η Μεγάλη Ιδέα και το ιδεολογικό της υπόβαθρο είχαν μια θετική απήχηση. Ο Διαφωτισμός και η χρήση της ιδεολογίας του Εθνικισμού και του Φιλελευθερισμού επέβαλε μια σύγκρουση με τις παραδοσιακές και τοπικά προσανατολισμένες απόψεις των αυτόχthonων ομάδων, οι οποίες έκλιναν προς τη διατήρηση του παλαιού φεουδαρχικού κοινωνικού και πολιτικού συστήματος

⁴⁶ Η μετόπη του Παρθενώνα με τον λεγόμενο «Ευαγγελισμό» αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα προνεωτερικής ερμηνείας.

⁴⁷ Η απομάκρυνση των αντικειμένων από τον ζωτικό χώρο τους και η επανατοποθέτησή τους σε άλλο χώρο, ακόμα και αν πρόκειται για την προστασία τους από τις καιρικές συνθήκες ή την ανθρώπινη βιαιότητα αλλοιώνει την αντίληψη που έχουμε γι' αυτά, γιατί διαλύει τις σχέσεις τους με τον περιβάλλοντα χώρο και τα γειτονικά αντικείμενα. Χαρακτηριστικό σύγχρονο παράδειγμα είναι η απομάκρυνση των Καρυατίδων από το Ερέχθειο και η έκθεσή τους στην «γυάλα» του Μουσείου Ακρόπολης. Ωστόσο, οι διαφορετικές χρήσεις κτιρίων ή αντικειμένων μέσα στο χρόνο συνήθως συμβάλλουν στην διατήρησή τους, π.χ. η χρήση του Ηφαιστείου ως εκκλησία μπορεί να επέφερε φθορές και αλλοιώσεις στο μνημείο, αλλά παράλληλα συνέβαλε στην μη ολοκληρωτική καταστροφή του.

αρχαία κατάλοιπα γεννιούνται, ζούν και πεθαίνουν όπως ένας ζωντανός οργανισμός ή ένα δρον υποκείμενο. Σε ένα τέτοιο ερμηνευτικό σχήμα δεν έχει θέση η γραμμική ακολουθία του χρόνου, η οποία αποτελεί δομικό στοιχείο της ευρωπαϊκής αρχαιολογίας, όπως αυτή θεμελιώθηκε από την εποχή του Winckelmann⁴⁸.

Δεν είναι τυχαίο ότι το οικοδόμημα της επίσημης ελληνικής αρχαιολογίας θεμελιώθηκε την εποχή της Βαυαροκρατίας και τροφοδοτήθηκε από τη γενικότερη ιδεολογία περί παρελθόντος και ιστορίας του γερμανικού ιδεαλισμού⁴⁹. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα για το πώς αντιλαμβάνονταν οι ευρωπαίοι την διασύνδεση του νεώτερου ελληνικού κράτους με το ένδοξο παρελθόν αποτελεί και η πρόταση του L. Ross για την οικοδόμηση του ανακτόρου του Όθωνα στην Ακρόπολη, σε σχέδια του κλασικιστή αρχιτέκτονα F. Schinkel⁵⁰. Το γεγονός ότι σύντομα εγκαταλείφθηκε το σχέδιο αυτό σχετίζεται και με τις αντιδράσεις των ελλήνων, οι οποίοι ωστόσο λίγα χρόνια αργότερα, έσπευσαν να «καθαρίσουν» τον χώρο της αθηναϊκής ακρόπολης από τα λείψανα των κτιριών της Φραγκοκρατίας (Προπύλαια, Ανάκτορο Ατσαγιόλι) και της Τουρκοκρατίας,

---

⁴⁸ **Johann Joachim Winckelmann** (9 Δεκεμβρίου, 1717 - 8 Ιουνίου, 1768) γερμανός θεολόγος, βιβλιοθηκάριος και επιφανής αρχαιολογός. Στην ιστορία της αρχαιολογίας θεωρείται πατέρας της κλασικής αρχαιολογίας ως ανεξάρτητης επιστήμης, δεδομένου ότι με τις απόψεις του για την τεχνοτροπική εξέλιξη της αρχαιοελληνικής τέχνης, την αυτονόμησε από τα δεσμά των φιλολογικών πηγών. Η ουσία της προσφοράς του Winckelmann στην κλασική αρχαιολογική επιστήμη βρίσκεται στο ότι εισήγαγε τις έννοιες της τεχνοτροπίας (ύφους) και της καλλιτεχνικής εξέλιξης στη μελέτη των έργων τέχνης. Διατυπώνοντας το εξελικτικό σχήμα «γένεση, ανάπτυξη, ακμή και παρακμή» για την τεχνοτροπική ανάλυση και ταξινόμηση της αρχαίας ελληνικής τέχνης, πρόσφερε ένα γενικότερο ταξινομητικό σχήμα για την ιστορία της αρχαίας τέχνης γενικότερα. Τα σημαντικότερα έργα του *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst* ("Σκέψεις για τη μίμηση των ελληνικών έργων στη ζωγραφική και τη γλυπτική"), (1η έκδοση 50 αντ. 1755, 2η εκδ. 1756), *Anmerkungen über die Baukunst der Alten* ("Παρατηρήσεις επί της αρχιτεκτονικής των αρχαίων") (1762), *Geschichte der Kunst des Alterthums* ("Ιστορία της τέχνης της Αρχαιότητας") (1764). Οι αντιλήψεις του θεωρείται ότι επηρέασαν τους σύγχρονους και μεταγενέστερους σπουδαστές της αρχαίας ελληνικής τέχνης κυρίως στη Γερμανία αλλά και στα κείμενα πολλών μεγάλων πνευματικών μορφών του 19ου αιώνα, όπως ο Γκαίτε, ο Σίλλερ και ο Μπάυρον. Ο απόηχος των θεωριών του έφθασε μέχρι την πολιτική επικαιρότητα της εποχής του. Έτσι οι απόψεις του για τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξε το δημοκρατικό πολίτευμα των πόλεων-κρατών στην ανάπτυξη, της αρχαίας ελληνικής τέχνης βρήκαν ευνοϊκό έδαφος στην ιδεολογία της Γαλλικής Επανάστασης αρχικά και αργότερα ανάμεσα στους οπαδούς του Ναπολέοντα.

⁴⁹ Η Γερμανική ιδεαλιστική φιλοσοφία του 18ου και 19ου αιώνα με εκφραστές τους Καντ, Φίχτε, Σέλιγκ και Χέγκελ αποτελεί την αντίδραση που ξεσήκωσε η Γαλλική επανάσταση και οι φιλόσοφοι της εποχής Λαμετρί, Χόλμπαχ, Ντιντερό, Ελβέτιος κ.

⁵⁰ Η πρόταση του Schinkel για την ανέγερση των ανακτόρων στην Ακρόπολη ουδέποτε συζητήθηκε σοβαρά και συνάντησε σθεναρή αντίσταση τόσο από τους Έλληνες, όσο και από τους Βαυαρούς. Μάλιστα ο Λουδοβίκος, πατέρας του Όθωνα του γράφει «... Επί της Ακροπόλεως δεν επιτρέπονται νέαι οικοδομαί. Δεν επιτρέπεται επ' ουδενί λόγω τα ιερά μνημεία της αρχαιότητος να αναμειχθούν με νέα κτίρια», βλπε Κ. Μπίρη, Αι Αθήναι, Αθήνα 1999 (Δ' Έκδοση)

για να αναδειχθούν τα μνημεία της κλασσικής αρχαιότητας⁵¹. Αυτό καταδεικνύει ότι η αντίληψη της συνύπαρξης αρχαίων και νεότερων μνημείων, η οποία επικρατεί στις μέρες μας, δεν υφίσταται για την εποχή αυτή και χρειάστηκε να περάσουν αρκετές δεκαετίες για να εμπεδωθεί στη συνείδηση των ελλήνων αρχαιολόγων και αρχιτεκτόνων⁵².

Ο ελληνικός εθνικισμός κατά το 19^ο αιώνα παρουσιάζει τη δική του ιδιομορφία, στην οποία παρατηρείται ένας συγκερασμός των ιδεών του αστικού εθνικισμού της Γαλλικής Επανάστασης και του έντονου τοπικισμού, διεγερτικού ωστόσο σε εξέγερσεις ενάντια σε κάθε μορφής διακυβέρνηση. Η Ελλάδα είναι ο τόπος στον οποίο ολόκληρος ο λαός, παρόλες τις καχυποψίες και τις εσωτερικές του αντιθέσεις, ξεσηκώθηκε για να διεκδικήσει ένοπλα το δικαίωμά του στην εθνική αυτοδιάθεση. Η ελληνική αρχαιολογία, εμποτισμένη με τις αρχές του επιστημονικού θετικισμού προερχόμενου από τη Δύση, υπηρετεί το νέο όραμα της Μεγάλης Ιδέας, της ιδεολογικής έκφρασης του ελληνικού εθνικισμού, που είχε ως στόχο της την απελευθέρωση όλων των Ελλήνων που βρίσκονταν υπό την τουρκική κυριαρχία και την ενσωμάτωσή τους σε ένα έθνος-κράτος με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη⁵³. Ο επιστημονικός θετικισμός εισήλθε στην Ελλάδα μέσω της γερμανικού τύπου οργάνωσης της νεότευκτης τότε αρχαιολογικής υπηρεσίας, ως μια ακόμη

---

⁵¹ Οι πρώτοι έλληνες αρχαιολόγοι επειδή ενδιαφέρονταν αποκλειστικά για τα μνημεία της κλασσικής αρχαιότητας επέδειξαν πλήρη αδιαφορία έως εχθρότητα για τις μεσαιωνικές εκκλησίες της παλιάς πόλης, τις οποίες δεν δίσταζαν να κατεδαφίζουν, ως κτίσματα χωρίς αξία, όταν η θέση τους ενδιέφερε για κάποια αρχαιολογική έρευνα. Μάλιστα ο Πιττάκης κατεδάφισε τον σημαντικό ναό του Προφήτη Ηλία, ο οποίος σωζόταν σε πολύ καλή κατάσταση, με την υπόνοια ότι ήταν χτισμένος πάνω στον αρχαίο βωμό του Ήλιου. Παρόμοια τύχη είχαν και 72 εκκλησίες ερειπωμένες μερικώς ή και ολικώς για να χρησιμοποιηθούν τα υλικά τους στο χτίσιμο της Μητρόπολης, και για να εκποιηθούν τα οικοπέδά τους. βλπε Κ. Μπίρη, Αι Αθήναι, Αθήνα 1999 (Δ' Έκδοση) σελ. 90

⁵² Μια νεοελληνική θα λέγαμε άποψη για τη μελέτη του αρχαίου μνημείου, εισάγουν κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20ου οι σημαντικοί έλληνες αρχαιολόγοι Αντώνης Κεραμόπουλος, Νικόλαος Παπαδάκης και Γεώργιος Σωτηριάδης. Αργότερα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η «διάσωση» της εκκλησίας των Αγίων Αποστόλων στην αρχαία αγορά της Αθήνας, η οποία επετεύχθη χάρη στην επιμονή του Αναστασίου Ορλάνδου και κατόπιν πολλών διαφωνιών με τους επιστήμονες της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών, βλπε «Ελευθεροτυπία» 1.8.2006 στο άρθρο του Μ. Δωρή «Ολίγα για την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών»

⁵³ Η Μεγάλη Ιδέα, ως αποκύημα του ελληνικού εθνικισμού, φαίνεται να είναι καταρχήν το προγεφύρωμα για τη σύγκρουση ανάμεσα στις εκσυγχρονιστικές και τις παραδοσιακές τάσεις της ελληνικής κοινωνίας. Στην πορεία της, όμως, υιοθέτησε κατ' ανάγκην αρκετά από τα παραδοσιακά στοιχεία, με αποτέλεσμα να καταστεί αρνητική στην προσπάθεια σταθεροποίησης του έθνους, ιδιαίτερα κατά την εφαρμογή της στην εξωτερική πολιτική και από την άλλη να απομακρύνει την Ελλάδα από το περιεχόμενο της φιλελεύθερης ιδεολογίας του 1897. Η Μεγάλη Ιδέα, χωρίς το αντίπαλο δέος της σοσιαλιστικής άποψης που ήταν αδύναμη ως τα τέλη του 19ου αιώνα, είχε το χώρο και το χρόνο να επιβάλλει καθοριστικά και δεσμευτικά απόψεις που προβληματίζουν ακόμη και σήμερα την ελληνική κοινωνία.

περίπτωση της υιοθέτησης γραφειοκρατικών δομών από τους Βαυαρούς⁵⁴. Η μέθοδος των άγγλων και των γερμανών δασκάλων της αρχαιολογίας ήταν η πλέον κατάλληλη για την ιστορία ενός τέτοιου εθνικού αφηγήματος όπως το ελληνικό, ενώ η χρήση της μεθόδου αυτής διατηρήθηκε και παγιώθηκε κατά τον 20ο αιώνα

Ένα μεγάλο τμήμα της πρώιμης ιστορίας της αρχαιολογίας διαμορφώθηκε από μια προσπάθεια απομάκρυνσης από την ψευδοαρχαιολογία και την επακόλουθη εγκαθίδρυση της ως επιστήμη. Παρόλο που ο αρχικός στόχος επετεύχθη, η αρχαιολογία υπήρξε και είναι ακόμη πεδίο αντιπαράθεσης πολιτισμικών, και πολιτικών αντιλήψεων. Πολλές ομάδες προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν την αρχαιολογία για να αποδείξουν πολιτισμικές ή πολιτικές απόψεις⁵⁵. Με τη σειρά τους οι αρχαιολόγοι συχνά χρησιμοποιήθηκαν ή χρησιμοποιούνται ή ενσυνείδητα στρέφονται σε αλλότριες από τις επιστημονικές τους θεωρήσεις⁵⁶. Καθώς οι αυτοκρατορίες και οι υπερδυνάμεις φθίνουν, σύμφωνα με τον Φίλιπ Κολ (Philip Kohl), συνεκδότη του βιβλίου Εθνικισμός, Πολιτική και η πρακτική της Αρχαιολογίας, «τα πολιτισμικά, θρησκευτικά και εθνικιστικά κινήματα αυξάνουν σε δύναμη και αναζητούν στην αρχαιολογία την ιστορική τους εγκυρότητα»⁵⁷. Ξεκινώντας με την εισβολή του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο το 1798, η αρχαιολογία στη Μέση Ανατολή άρχισε να ανακατεύεται με την πολιτική⁵⁸. Η γαλλική πολιτική κατά το 19ο αιώνα θα επιχειρήσει μέσω της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής να επηρεάσει την εσωτερική πολιτική κατάσταση

⁵⁴ Η διοίκηση του Κράτους ήταν έντονα συγκεντρωτική και γραφειοκρατική, με νομοθεσία εισηγμένη χωρίς να λαμβάνει υπ' όψη τις τοπικές ιδιομορφίες, IEE II

⁵⁵ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στον εικοστό αιώνα., χώρες οι οποίες βίωσαν δικτατορικά καθεστώτα πολλών δεκαετιών. Στην Ισπανία του Φράνκο αρχαιολόγοι και ιστορικοί υποχρεώθηκαν να αναδείξουν μονομερώς περιόδους κατά τις οποίες η Ισπανία ήταν ενωμένη, προκειμένου να κατασιγασθούν οι αποσχιστικές τάσεις των Καταλανών και των Βάσκων βλπε http://en.wikipedia.org/wiki/Francisco_Franco#Democracy_issues, Στην Πορτογαλία. Στην Πορτογαλία μέχρι το 1974 το τυραννικό καθεστώς της χώρας προσπαθούσε να αναδείξει μεγάλες στιγμές της πορτογαλικής ιστορίας (από την Εποχή του Χαλκού έως και την Αναγέννηση), προκειμένου να τονώσει την εθνική υπερηφάνεια των πορτογάλων και να τους αποπροσανατολίσει από τα βασικά προβλήματα της καθημερινής διαβίωσης τους. Τέλος στη Ρουμανία, επί Τσαουσέσκου, αγνοήθηκαν επιδεικτικά οι εθνικές μειονότητες της χώρας και προβλήθηκε η αδιάσπαστη συνέχεια του έθνους

⁵⁶ Ο Αδόλφος Χίτλερ με τη σειρά του αγαπούσε (;) τόσο την αρχαιολογία, που παρείχε στα SS ειδικές αρχαιολογικές μονάδες. Τμήμα του έργου τους ήταν να σκάβουν με απώτερο στόχο τους την εγκαθίδρυση και ισχυροποίηση ενός ναζιστικού ιδεολογικού δεσμού με τη γερμανική γη ή με ό,τι θεωρούσε εν πάση περιπτώσει ο Χίτλερ ως γερμανικά εδάφη. Οι Ναζί και οι Σοβιετικοί αρχαιολόγοι χρησιμοποιούσαν τις ίδιες μαρτυρίες, τα ίδια ευρήματα, για να αποδείξουν ότι η Πολωνία ήταν Σλαβική η Γερμανική.

⁵⁷ Βλ. Kohl Philip L. - Fawcett Clare (eds), Nationalism, Politics and the Practice of Archaeology (New Directions in Archaeology S.), Cambridge University Press; (Cambridge 1996)

⁵⁸ Περισσότερο φανερό τούτο στις περιοχές της Παλαιστίνης και του Ισραήλ, με την επαναχαρτογράφηση της γης και την αλλαγή των τοπωνυμίων.

της Ελλάδος, να αναχαιτίσει την αγγλική επιρροή στη χώρα μας και να ανυψώσει το γαλλικό γόητρο. Εθνικιστικές αποχρώσεις εκφράζει και η επιγραφή που στήθηκε στην Ακρόπολη για να τιμήσει την Γαλλία αλλά και η κελτομανία⁵⁹. Επιπλέον και ο Γερμανός αρχαιολόγος Kossinna θεώρησε το 1912, την προϊστορική αρχαιολογία «*μία εξόχως εθνική επιστήμη*», ενώ ο Wiegand υποστήριζε ότι οι ανασκαφές «*προσφέρουν πραγματικές αξίες στο γερμανικό Έθνος*». Οι παρεμβάσεις της κρατικής εξουσίας στο χώρο της αρχαιολογίας ξεκινούν από την παραχώρηση άδειας και τη χρηματοδότηση μιας ανασκαφής και καταλήγουν στη δημοσίευση των επιστημονικών πορισμάτων. Επίσης η πολιτική επέμβαση μπορεί να λαμβάνει χώρα σε επίπεδο διακρατικό ή εθνικό.

Οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές οργανώθηκαν σε τέτοια οργανωτικά σχήματα, τα οποία ήταν πρόσφορα για την εκπλήρωση των σκοπών τους. Επιπλέον υπηρέτησαν και εξακολουθούν να υπηρετούν με συνέπεια τη λεγόμενη «πολιτισμική ιστορική αρχαιολογία» ή απλούστερα πολιτισμική ιστορία. Έργο της πολιτισμικής ιστορίας ήταν η ομαδοποίηση των αρχαιολογικών θέσεων σε διακριτούς πολιτισμούς, ο καθορισμός της γεωγραφικής διασποράς και της χρονικής διάρκειας αυτών των πολιτισμών, η ανάπλαση των αλληλεπιδράσεων και η ροή των ιδεών μεταξύ τους. Η πολιτισμική ιστορία, χρησιμοποίησε το κανονιστικό πρότυπο πολιτισμού, την αρχή δηλαδή ότι κάθε πολιτισμός είναι ένα σύνολο κανόνων που κυβερνούν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Φυσικά, μια τέτοια προσέγγιση βλέπει το παρελθόν ως σύνολο διακριτών πληθυσμών που ταξινομούνται βάσει των διαφορών τους και των αλληλεπιδράσεών τους. Οι αλλαγές της συμπεριφοράς ερμηνεύονται βάση της θεωρίας της διάχυσης και η ροή των ιδεών βάσει της αντίληψης ότι οι νέες ιδέες διασπείρονται μέσω των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων, από τον ένα πολιτισμό στον άλλο.

Στην δεκαετία 1960-1970 νέοι αμερικανοί αρχαιολόγοι, όπως ο Λιούις Μπίνφορντ, αντέδρασαν στα παραδείγματα της πολιτισμικής ιστορικής αρχαιολογίας. Πρότειναν μια «Νέα αρχαιολογία», περισσότερο «επιστημονική» και

---

⁵⁹ Καλπαξής Θ., Αρχαιολογία και Πολιτική II. Η ανασκαφή του ναού της Αρτέμιδος, Κέρκυρα 1911, ΠΕΚ, Ρέθυμνο, 1993.

«ανθρωπολογική». Είδαν τον πολιτισμό ως ένα σύνολο συμπεριφορικών διαδικασιών και παραδόσεων. Συν τω χρόνω τούτη η άποψη έφερε στο προσκήνιο τον όρο «διαδικαστική αρχαιολογία». Πίστευαν ότι ο αρχαιολόγος θα έπρεπε να αναπτύξει μία ή περισσότερες υποθέσεις για τον πολιτισμό που διερευνά και να διεξάγει ανασκαφές με την πρόθεση να ελέγξει την εγκυρότητα των υποθέσεων του βάσει νέων μαρτυριών. Ένας επιπλέον λόγος για την ανάπτυξη της διαδικαστικής αρχαιολογίας ήταν η απογοήτευση των νέων αρχαιολόγων για το γεγονός ότι η μελέτη των πολιτισμών είχε υπερκεράσει τη μελέτη των ίδιων των ανθρώπων. Το ανθρωπολογικό παράδειγμα έδειχνε ότι η ανάπτυξη των εθνικών ομάδων δεν ήταν πάντα ανάλογη με το αρχαιολογικό αρχείο. Ωστόσο, το πείραμα -η ανασκαφή στην προκειμένη περίπτωση- δεν είναι επαναλήψιμο –βασικό επιχείρημα κατά του ακραίου επιστημονισμού. Δεν υφίσταται η δυνατότητα διάψευσης που θα δώσει το αντικειμενικά έγκυρο επιστημονικό πόρισμα. Από τη στιγμή που αρχίζει η ανασκαφή της αρχαιολογικής θέσης το πεδίο διαταράσσεται και η όποια μεταγενέστερη ερμηνεία είναι απλά αποτέλεσμα ορθής άσκησης της ταξινομητικής πρακτικής και του ερμηνευτικού προτύπου που ακολουθείται.

Κατά πόσο οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές έγιναν φορείς τέτοιων θεωρητικών αντιλήψεων στο πεδίο της ελληνικής αρχαιολογίας είναι ένα θέμα που δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος ότι η επίδρασή τους περιορίζεται στους κύκλους των ειδικών επιστημόνων, των αρχαιολόγων, των αρχιτεκτόνων κ.α. Επίσης έλληνες αρχαιολόγοι με σπουδές στην αλλοδαπή είναι φορείς αυτών των ιδεών. Γενικότερα, δεν παρατηρείται μια διάχυση του έργου των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών, παρά τα θετικά ή/και αρνητικά δημοσιεύματα του Τύπου. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στην άποψη ότι η αρχαιολογία και η γνώση του παρελθόντος αποτελούν ένα ελιτίστικο και ενδεχομένως παρωχημένο επιστημονικό πεδίο το οποίο δεν είναι ελκυστικό για τους πολλούς,

Η βαθιά ριζωμένη συσχέτιση των αρχαίων ελληνικών μνημείων με τις σύγχρονες πολιτικές ιδεολογίες κάνει την εισαγωγή νέων ιδεών ιδιαίτερα παρακινδυνευμένη. Σύμφωνα με τις θεωρίες της μεταδιαδικαστικής αρχαιολογίας⁶⁰, οι συμμετοχοί σε μία

---

⁶⁰ Στην δεκαετία 1980-1990 πρόβαλε το κίνημα της μεταδιαδικαστικής αρχαιολογίας στην Βρετανία κυρίως από τους αρχαιολόγους Μάικλ Σανκς (Michael Shanks), Κρίστοφερ Τίλλεϊ, (Christopher Tilley),

κριτική διαδικασία μάλλον παρά ως οργανωμένο θεωρητικό σώμα, δεν ανέλυναν μόνον τα ευρήματα που ανέσκαπταν αλλά και τον εαυτό τους, τη στάση και τις απόψεις τους. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις στην ερμηνεία της αρχαιολογικής μαρτυρίας δημιουργούν και διαφορετικές «κατασκευές» του παρελθόντος για κάθε ερευνητή. Ίσως φαίνεται δεδομένος ο διάλογος ανάμεσα στη θεωρία και την αρχαιολογική μαρτυρία⁶¹ εντούτοις η εγκυρότητα φαίνεται να βαραίνει προς την πλευρά της αρχαιολογικής μαρτυρίας και όχι του ερμηνευτικού προτύπου. Το δεδομένο στα πολιτισμικά του συμφραζόμενα είναι το θεμέλιο πάνω στο οποίο η θεωρία ελαστικοποιείται και αναπροσαρμόζεται. Είναι αληθές ότι τα αρχαιολογικά τεκμήρια συνιστούν ατελές δείγμα ως κατάλοιπα του παρελθόντος⁶², αλλά χωρίς αυτά απλά δεν υπάρχει ερμηνευτική προσέγγιση⁶³.

Σύμφωνα με αυτή την θεωρία θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι στη σύγχρονη εποχή η Ελλάδα επέβαλε οικονομικά μέτρα στα Σκόπια, διαμαρτυρόμενη για την πρόθεση αυτού του τεχνητού, νεόδημου κράτους (ΠΓΔΜ) να χρησιμοποιήσει το άστρο της Βεργίνας στη σημαία του⁶⁴. Το άστρο βρέθηκε ως σύμβολο στους τάφους της Βεργίνας στον τάφο του Φιλίππου, πατέρα του Αλεξάνδρου. Το αρχαιολογικό εύρημα στο οποίο βρέθηκε, υπήρξε τμήμα της ελληνικής ταυτότητας, γεγονός που προκάλεσε μια μαζική διπλωματική αντίδραση. «Τούτη η νεαρή δημοκρατία ψήφισε για τη χρήση του άστρου στη σημαία της, γεγονός που ερμηνεύθηκε ως καθαρή δήλωση εδαφικών διεκδικήσεων» παρατήρησε ο Κηθ Μπράουν (Keith Brown), διευθυντής του Ινστιτούτου Διεθνών Σπουδών Γουότσον στην εκπομπή του BBC Ο Κόσμος Σήμερα. «Η συνολική

Ντάνιλ Μίλλερ, (Daniel Miller) και Ίαν Χόντερ (Ian Hodder). Τούτο το κίνημα αμφισβήτησε τη σχέση της διαδικαστικής αρχαιολογίας με την επιστήμη και την αμεροληψία της ισχυριζόμενο ότι κάθε αρχαιολόγος είναι στην πραγματικότητα προκατειλημμένος από την προσωπική εμπειρία και το πολιτισμικό του πλαίσιο και συνεπώς το πραγματικά επιστημονικό αρχαιολογικό έργο είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο. Τούτο αληθεύει ιδιαίτερα στην αρχαιολογία όπου το πείραμα (ανασκαφή) δεν μπορεί πιθανά να επαναληφθεί από άλλους, όπως υπαγορεύει η επιστημονική μέθοδος.

⁶¹ Κουκουζέλη Α. – Μανακίδου Ε. – Σμπόνιας Κ., (2003), Αρχαιολογία στον Ελληνικό Χώρο, τομ. Α, Πάτρα: ΕΑΠ. Σελ 276

⁶² Trigger Bruce G., (2005), Μια ιστορία της αρχαιολογικής σκέψης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια σελ 367

⁶³ Σύμφωνα με τον Μελά «.....η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι αρχαιολόγοι είναι να προσδώσουν κοινωνικό/ιστορικό περιεχόμενο στα κατάλοιπα του παρελθόντος, που διαφορετικά θα παραμένουν βουβά. Επίσης οι αρχαιολόγοι απαραίτητα ενδιαφέρονται για τη συμβολική διάσταση των κοινωνικών πρακτικών (συνηθειών). Η σημασία του υλικού πολιτισμού έγκειται στο συμβολικό του χαρακτήρα, ενώ τα σύμβολα έχουν ενεργή συμμετοχή στην κοινωνική ζωή και μπορούν να θεωρηθούν ότι λειτουργούν με πολλούς τρόπους» Μελάς Μ., (2003), Η Αρχαιολογία σήμερα, Αθήνα 2003 σελ 158

⁶⁴ Βλπε <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=147> (τελευταία επίσκεψη 12 Μαρτίου 2007)

πράξη έγινε αντιληπτή ως συμβολική απειλή για την ελληνική εθνική ταυτότητα και τη σχέση της με το παρελθόν»⁶⁵.

Συνιστώντας ο ελληνοκεντρισμός μια ιδιαιτέρως ελκυστική ιδεολογία, κινητοποιεί τις μάζες και χειραγωγεί με πρωτοφανή επιτυχία τις ισχυρές εθνικές ταυτίσεις των ατόμων. Ο θρίαμβος του ελληνοκεντρισμού⁶⁶ κατά τη δεκαετία του 1930 και η επίδρασή του στην διαμόρφωση της εθνικής εικόνας και της ανάγνωσης του παρελθόντος είχε σημαντικές συνέπειες και στο θεωρητικό υπόβαθρο της ελληνικής αρχαιολογίας⁶⁷. Παρ' όλα αυτά, υποστηρίζεται ευρέως κατά τις τελευταίες δεκαετίες ότι μια άλλη διαδικασία, και ιδεολογία, η παγκοσμιοποίηση και ο πολιτισμικός σχετικισμός καθίσταται αναγκαία οπτική γωνία, αν επιθυμεί να κατανοήσει κανείς τις διαρκείς μεταβολές και διαφορετικές διαστάσεις μιας παγκόσμιας, εξελισσόμενης πολύπολιτισμικής κοινωνίας. Ετσι φαίνεται ότι οι θεωρίες της μεταδιαδικαστικής αρχαιολογίας να βρίσκουν την επαληθευσή τους. Θεωρητικά μια τέτοια άποψη καθιστά παρωχημένο τον εθνικισμό και θέτει σε κίνδυνο τα εθνικά κράτη, αποδυναμώνοντας τις εθνικές ταυτότητες. Όμως, πληθώρα εμπειρικών στοιχείων υποδεικνύουν ότι κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί και ότι αντιθέτως οι εθνικές ταυτότητες έχουν ενδυναμωθεί στην αυγή του 21ου αιώνα. Συνεπώς το επιστημολογικό παράδειγμα της γραμμικότητας του ιστορικού χρόνου που εισηγάγαν στην Ελλάδα οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές κατά το 19^ο αιώνα, εξακολουθεί να παραμένει ζωντανό και επίκαιρο, αλλά το πόσο μπορεί να εξυπηρετήσει μια πολυπολιτισμική κοινωνία, η οποία βρίσκεται σε κρίση παραμένει ερώτημα.

---

⁶⁵ Βλ. επίσης «When archaeology gets bent», BBC News Science/Nature, 080104.

⁶⁶ Με τον όρο ελληνοκεντρισμός αναφέρεται επίσης η κίνηση των αρχών του 20ού αιώνα (Εμμανουήλ Χαιρέτης, Περικλής Γιαννόπουλος, Ίων Δραγούμης, Λορέντζος Μαβίλης κ.ά.) η οποία εναντιώθηκε στην εξάρτηση -κατά την άποψή της- του ελληνικού κράτους και της κοινωνίας από την Δύση (εξάρτηση πολιτική και πολιτιστική, από την Βαυαροκρατία κυρίως και μετά) και παρήγαγε το φαντασιακό ιδεολόγημα ενός νέου ελληνικού πολιτισμού βασισμένου στην ελληνική παράδοση.

⁶⁷ Η προβολή στο παρελθόν, μέσω της οποίας επιχειρούν συχνά τα έθνη να αποδείξουν την ιστορικότητα τους είναι ενίοτε παραπλανητική, αλλά δεν μπορεί κανείς να απορρίψει άκριτα τη σημασία του υλικού που συγκροτεί το εννοιολογικό πλαίσιο αυτού του ιδεολογήματος, δηλαδή τις έννοιες της κοινής πολιτισμικής παράδοσης, της γλωσσικής ομοιογένειας και της θρησκευτικής κοινότητας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ **ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

Η Αμερικανική Σχολή Κλασσικών Σπουδών (ΑΣΚΣ) ιδρύθηκε το 1881, όταν συστήθηκε μια πενταμελής επιτροπή για το σκοπό αυτό. Τον Απρίλιο του 1882 έλαβε χώρα η πρώτη καταστατική συνέλευση της Σχολής με τη σύμπραξη μεγάλου αριθμού συνεργαζόμενων ιδρυμάτων των Η.Π.Α, ενώ το 1884 ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας Χαρίλαος Τρικούπης παραχώρησε στη Σχολή ένα οικόπεδο, το οποίο ήταν όμορο με εκείνο της τότε προσφάτως ιδρυθείσης Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής. Το γεγονός αυτό συνετέλεσε το Μάιο του 1887 στην σύνταξη και ψήφιση του καταστατικού της Σχολής που ένσωματώθηκε στην Κοινοπολιτεία της Μασσαχουσέτης το 1886. Το κτίριο της Σχολής θεμελιώθηκε επίσημα στις 12 Μαρτίου 1887.

Η ίδρυση της ΑΣΚΣ συνέπεσε σε μια εποχή, κατά την οποία οξυνόταν ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή και το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Ιδιαίτερα η παρουσία της αυτοκρατορικής Γερμανίας στον βαλκανικό χώρο είχε αρχίσει να γίνεται ιδιαίτερα αισθητή, όπως παλαιότερα η ίδρυση

της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής συνέπεσε με την διακυβέρνηση του Ιωάννη Κωλέττη, φανατικό γαλλόφιλο και πατέρα της Μεγάλης Ιδέας. Ενδεχομένως ο Χ. Τρικούπης καλώντας την ΑΣΚΣ στην Ελλάδα επεδίωκε να μετριάσει τις εντυπώσεις από τον Γαλλογερμανικό ανταγωνισμό, όπως επίσης και να προσελκύσει μια χώρα, η οποία είχε τεράστιες προοπτικές ανάπτυξης και η οποία δεν μετείχε στους ανταγωνισμούς των υπόλοιπων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων⁶⁸.

Η «Αμερική» εξακολουθούσε να είναι ο Νέος Κόσμος, μια ανοικτή κοινωνία σε μια ανοικτή χώρα, όπου μπορούσε παράλληλα να οικοδομήσει ένα ελεύθερο δημοκρατικό, δίκαιο κράτος, το μόνο μεγάλο και σημαντικό που υπήρχε στον κόσμο την εποχή αυτή. Η εικόνα που παρουσίαζαν εκείνη την εποχή οι Η.Π.Α ήταν αυτή της επαναστατικής πολιτικής αντιπρότασης απέναντι στον Παλαιό κόσμο της μοναρχίας, της αριστοκρατίας και της υποτέλειας. Οι Η.Π.Α ήταν η χώρα της ισότητας, της δημοκρατίας, της απεριόριστης ελευθερίας, των απεριόριστων ευκαιριών, και μάλιστα θεωρούσαν εαυτούς συνεχιστές της αθηναϊκής δημοκρατίας. Παρόλο που οι Η.Π.Α δεν έπαιζαν ακόμα ζωτικό ρόλο στις παγκόσμιες υποθέσεις, ο Τρικούπης στράφηκε προς αυτές και για λόγους που σχετίζονται με την προσέλκυση των κεφαλαίων για τον ευρύτερο εκσυγχρονισμό της χώρας, αλλά και για την εξασφάλιση της αμερικανικής κοινής γνώμης στα κρίσιμα εθνικά ζητήματα.

Το κτίριο της Σχολής σταδιακά επεκτάθηκε και ήδη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα δεν επαρκούσε για να στεγάσει τις ανάγκες της βιβλιοθήκης. Το αρχικό κτήριο διευρύνθηκε το 1913 ως το 1916 από την προσθήκη μιας πτέρυγας ανατολικά. Μια επιπλέον επέκταση έλαβε χώρα το 1958/9 και μια τρίτη επέκταση το 1992. Το κύριο κτήριο και οι επεκτάσεις του στεγάζουν τη βιβλιοθήκη Blegen, το εργαστήριο Wiener, τις διοικητικές υπηρεσίες, τα αρχεία, και την κατοικία του διευθυντή. Σημαντική είναι και η Γεννάδειος Βιβλιοθήκη. Οι συλλογές της καλύπτουν θέματα σχετικά με τη γλώσσα, τη λογοτεχνία,

---

⁶⁸ Επίσης ο Γαλλο-γερμανικός πόλεμος του 1870-1871 είχε επιδεινώσει περισσότερο τις ήδη βεβαρυμένες σχέσεις των δυο χωρών. Το ισχυρό πρωσικό βασίλειο υπό την ηγεσία του Όττο φον Βίσμαρκ κηρύξε τον πόλεμο εναντίον της Γαλλίας τον Ιούλιο του 1870. Οι ειρηνευτικοί όροι υπήρξαν βαρύτατοι για τη Γαλλία, της οποίας ο στρατός κατατροπώθηκε μέσα σε τρεις μήνες. Συγκεκριμένα η Πρωσσία προσάρτησε του μεγαλύτερο τμήμα της Αλσατίας και της Λωραίνης. Είναι ακόμα αντικείμενο ιστορικής διαμάχης το αν ο πόλεμος ήταν υπολογισμένο αποτέλεσμα των πολιτικών δολοπλοκιών του Βίσμαρκ ή άλλων παραγόντων, όπως η φιλοπόλεμη γαλλική κοινή γνώμη, η πολιτική κύρους του Ναπολέοντα κ.α.. Πάντως, αναμφίβολα, η νίκη εναντίον της Γαλλίας και, κυρίως, η επακόλουθη ένωση της Γερμανίας είναι τα σημαντικότερα επιτεύγματα του Πρώσου πολιτικού.

τις τέχνες, την ιστορία, την αρχαιολογία και τη φιλοσοφία. Ακόμα διαθέτει τα προσωπικά αρχεία γνωστών πολιτικών. Οι συλλογές της Γενναδείου Βιβλιοθήκης ξεπερνούν τους 100.000 τόμους και συνεχίζουν να αυξάνονται⁶⁹.

Η συμβολή της ΑΣΚΣ στην καλλιέργεια των επιστημών του παρελθόντος κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική. Από την αρχή της ίδρυσής της, σκοποί της είναι η διαδασκαλία της αρχαιολογίας, της τέχνης, της ιστορίας, της γλώσσας και της λογοτεχνίας της Ελλάδας από τις αρχές μέχρι και σήμερα, η έρευνα και η ανασκαφή αρχαιολογικών θέσεων του ελληνικού χώρου, και τέλος η δημοσίευση των αποτελεσμάτων των ανασκαφών και των ερευνών της⁷⁰. Οι περιοχές που έχουν αποτελέσει αντικείμενα των ανασκαφικών και επιφανειακών ερευνών της ΑΣΚΣ είναι η Όλυνθος, η Σαμοθράκη, η Νησίδα του Μήτρου, οι Αλαί, η Ερέτρια, η Αρχαία Αγορά⁷¹ Αθηνών, η Ισθμία, η Κόρινθος, η Σικυών, οι Κεγχρεαί, η Νεμέα, το Άργος, η Λέρνα, το Σπήλαιο Φράχθι, οι Αλιείς, η Αγία Ειρήνη Κέας, ο Μόχλος, το Καβούσι, ο Κομμός. Επίσης η ΑΣΚΣ έχει να επιδείξει ένα σημαντικό έργο στον τομέα της αναστύλωσης⁷², με έργα όπως η αναστύλωση της Στοάς του Αττάλου στην Αγορά των Αθηνών, και επίσης με δαπάνες και δωρεές από διάφορα ιδιωτικά ιδρύματα έχει κτίσει το Αρχαιολογικό Μουσείο Νεμέας, το αρχαιολογικό μουσείο Σαμοθράκης, το αρχαιολογικό μουσείο Ισθμίας, το αρχαιολογικό μουσείο της Κορίνθου, το παλιό αρχαιολογικό μουσείο Μυτιλήνης, κ.α. Στον τομέα των δημοσιεύσεων η ΑΣΚΣ εκδίδει το ετήσιο περιοδικό της *Hesperia* N.1

---

⁶⁹ Ονομάστηκε «Γεννάδειον» για να τιμηθεί η μνήμη του Γεωργίου Γενναδίου (1786-1854) πατέρα του ιδρυτή του Ιωάννη Γενναδίου (1844-1932) διπλωμάτη, λόγιου και βιβλιόφιλου.

Η Βιβλιοθήκη ξεκίνησε από την προσωπική συλλογή του δωρητή, που τη στιγμή της δωρεάς έφτανε τους 26.000 τόμους, την οποία το 1922 πρόσφερε στην Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα με τον όρο να στεγαστεί χωριστά και να είναι ανοιχτή και προσιτή για όλους τους επιστήμονες όλων των εθνών. Το ίδρυμα Carnegie ανέλαβε να κτίσει το κτίριο, και η Ελληνική Κυβέρνηση παραχώρησε ένα χώρο κοντά στην Αμερικανική και τη Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή. Τα εγκαίνια της Γενναδείου Βιβλιοθήκης έλαβαν χώρα στις 23 Απριλίου του 1926 από τον Ιωάννη Γεννάδιο και τη γυναίκα του.

⁷⁰ Μερικοί από τους πιο διάσημους επιστήμονες έχουν εργαστεί για λογαριασμό της ΑΣΚΑ. Μπορούν να αναφερθούν εδώ οι Carl Blegen, Oscar Broneer, John Caskey, Harriet Boyd-Hawes, Bert Hodge Hill, Richard Seager, Homer Thompson, και Eugene Vanderpool κ.α.

⁷¹ <http://www.agathe.gr/index.html> η επίσημη ιστοσελίδα των ανασκαφών της αρχαίας Αγοράς (τελευταία επίσκεψη 31 Μαρτίου 2007)

⁷² Έχει υπάρξει και αντίλογος για τα αναστυλωτικά έργα της ΑΣΚΣ σε διάφορα μνημεία όπως στην περίπτωση του ναού του Διός στη Νεμέα βλπε Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» 22.6.2000 άρθρο της Π. Κατημερτζή «Αναστήλωση Βαβέλ»

(1932) – N. 72 (2003), καθώς επίσης και εξειδικευμένες σειρές για κάθε αρχαιολογικό χώρο, όπου διεξάγει ανασκαφές ή επιφανειακές έρευνες⁷³.

Επίσης σημαντική είναι και συμβολή της Σχολής στην κοινωνική ζωή της χώρας. Παρεχώρησε το κτίριό της στον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό για την περίθαλψη μικρασιατών προσφύγων και των σεισμοπαθών της Κορίνθου (1928). Κάποια στελέχη της έλαβαν μέρος στην αντίσταση κατά των Ναζί και μάλιστα ο Eugene Vanderpool οδηγήθηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Μόναχο, όπου διοργάνωσε μαθήματα για την αρχαία Ελλάδα σε συγκρατούμενούς του⁷⁴.

Σήμερα η ΑΣΚΣ παραμένει, όπως προέβλεψαν οι ιδρυτές της, ένας μη κερδοσκοπικός εκπαιδευτικός οργανισμός, ο οποίος χρηματοδοτείται από χορηγίες αμερικανικών ιδιωτικών ιδρυμάτων, καθώς και από χορηγίες από 160 πανεπιστήμια των ΗΠΑ. Υπολογίζεται ότι γύρω στους 1700 «σπουδαστές» της γνώρισαν τον ελληνικό πολιτισμό (αρχαίο και σύγχρονο) και αρκετοί από αυτούς έχουν καταλάβει καθηγητικές θέσεις στα ΑΕΙ των Η.Π.Α. Επίσης αποτελεί την πιο μεγάλη ξένη αρχαιολογική σχολή, ως προς τον προϋπολογισμό, το προσωπικό, τις εγκαταστάσεις στην Ελλάδα και διαθέτει εξειδικευμένα εργαστήρια (Εργαστήριο Wiener για την μελέτη της περιβαλλοντικής αρχαιολογίας, ανθρώπινης οστεολογίας, ζωοαρχαιολογίας, γεωαρχαιολογίας κλπ.) που οδηγούν τις ανθρωπιστικές επιστήμες σε νέες κατευθύνσεις εν όψει του 21^{ου} αιώνα.

Όσον αφορά τη διοικητική της διάρθρωση, η ΑΣΚΣ διοικείται από την διοικούσα επιτροπή (που αποτελείται από εκπροσώπους των αμερικανικών ΑΕΙ) και το Συμβούλιο των Επιτροπών. Ο Διευθυντής της Σχολής εκλέγεται από αυτές τις δυο επιτροπές για συγκεκριμένη χρονική θητεία.. Το διοικητικό και επιστημονικό προσωπικό της Σχολής αποτελείται από Έλληνες, Αμερικανούς και Καναδούς, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι η ΑΣΚΣ ήταν η πρώτη που ενέταξε στο ερευνητικό προσωπικό της έλληνες επιστήμονες⁷⁵.

Η ΑΣΚΣ διαφοροποιείται σημαντικά από τις υπόλοιπες ξένες αρχαιολογικές σχολές καθώς δεν υπόκειται σε άμεσο ή έμμεσο κρατικό έλεγχο. Συνεπώς επίσημα δεν ασκεί κάποιας μορφής εξωτερική πολιτιστική πολιτική για λογαριασμό των Η.Π.Α. Επίσης δεν

---

⁷³ Ενδεικτικά αναφέρουμε τις σειρές The Athenian Agora, The Archive Heraion, Isthmia, Keos, Lerna, Nemea Valley Archaeological Project κ.α.

⁷⁴ <http://webscript.princeton.edu/~paw/memorials/memdisplay.php?id=942> (τελευταία επίσκεψη 3 Ιουνίου 2007)

⁷⁵ Πρόκειται για τον αρχιτέκτονα Ι. Τραυλό, ο οποίος εργάστηκε στις ανασκαφές της Αρχαίας Αγοράς των Αθηνών.

λαμβάνει επιχορήγηση για τη λειτουργία και τις δραστηριότητές της από την αμερικανική ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Εκτός από τις χορηγίες των αμερικανικών ιδιωτικών ιδρυμάτων και των ΑΕΙ των Η.Π.Α. η ΑΣΚΣ λαμβάνει επίσης και ενισχύσεις από ιδιώτες (π.χ. Γεννάδειος), καθώς και από εξέχοντα μέλη της ελληνικής κοινωνίας⁷⁶, γεγονός που της εξασφαλίζει όχι μόνον οικονομική ευρωστία, αλλά επίσης και άμεση πρόσβαση στα ελληνικά κέντρα λήψης αποφάσεων.

Η σύσταση και η δράση της ΑΣΚΣ δεν θεωρήθηκε εξαρχής ως προσπάθεια επέμβασης της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α στην Ελλάδα, ούτε θεωρήθηκε όργανο προπαγάνδας. Το χρονικό σημείο ίδρυσης της ΑΣΚΣ και τα αμέσως επόμενα χρόνια συμπίπτει με το διπλωματικό παρασκήνιο της ανάθεσης της ανασκαφής των Δελφών από την ελληνική κυβέρνηση στην Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή. Η εισαγωγή της ΑΣΚΣ στις διαπραγματεύσεις για τους Δελφούς από τον Χ. Τρικούπη θεωρήθηκε ως ένας διπλωματικός τρόπος άμβλυνσης των απαιτήσεων της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής⁷⁷. Τελικά η ΑΣΚΣ έλαβε έγκριση να αναλάβει την έρευνα και ανασκαφή της αρχαίας Κορίνθου, την οποία συνεχίζει ως τις μέρες μας. Με αυτό τον τρόπο καθίσταται σαφές, ότι κατά τον 19^ο και έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η ανάληψη των ανασκαφών από μια ξένη αρχαιολογική σχολή αποτελεί ένα εργαλείο διπλωματίας στα χέρια των ελληνικών κυβερνήσεων, προκειμένου να μπορέσουν να σταθούν στο διεθνές διπλωματικό σκηνικό και να ισορροπίσουν ανάμεσα στους αντικρουόμενους σκοπούς των Μεγάλων Δυνάμεων. Σε αυτή την ιστορική περίοδο δεν μπορούμε να μιλούμε για πολιτιστική διπλωματία, μια και η πολιτιστική διπλωματία προϋποθέτει αμοιβαίο σεβασμό και κατανόηση, καθώς επίσης και ισοτιμία όσον αφορά τον «πολιτιστικό διάλογο» μεταξύ των εμπλεκόμενων πλευρών⁷⁸. Επίσης η ελληνική πολιτεία δεν επεμβαίνει στις εσωτερικές υποθέσεις της Σχολής, παρά ασκεί μια χαλαρή εποπτεία επί των πεπραγμένων της Σχολής.

---

⁷⁶ Είναι γνωστές οι δωρεές των οικογενειών Λάτση και Βαρδινογιάννη.

⁷⁷ Το 1881 η Γαλλία υποβάλλει επισήμως το αίτημα για την ανασκαφή στους Δελφούς, αλλά το αίτημα έχει υποβληθεί ανεπίσημα στο περιθώριο και στους «διαδρόμους» του Συνεδρίου του Βερολίνου. Οι διαπραγματεύσεις κράτησαν δέκα χρόνια. Τα περισσότερα απ' αυτά πρωθυπουργός ήταν ο Χαρίλαος Τρικούπης, ο οποίος χρησιμοποίησε την παραχώρηση του δικαιώματος ανασκαφών ως πολιτικό εργαλείο. Ζητούσε επίμονα από τους Γάλλους να μειώσουν τους εισαγωγικούς δασμούς της κορινθιακής σταφίδας, το πρώτο εξαγωγικό προϊόν της Ελλάδας εκείνη την εποχή, βλπε <http://culture.ana.gr/refer.php?id=548&pid=370> (τελευταία επίσκεψη 30 Απριλίου 2007)

⁷⁸ Χριστογιάννη Γ., Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, σελ 58.

Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου παρατηρείται μια αύξηση στην διείσδυση του αμερικανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα, τόσο με τη μορφή δανείων, όσο και με τη μορφή επενδύσεων. Επίσης το Προσφυγικό ζήτημα με την υποχρέωση υποδοχής, περίθαλψης και ένταξης των 1.500.000 προσφύγων αναγκάζει την ελληνική κυβέρνηση να ζητήσει βοήθεια από τη διεθνή κοινότητα και να προσφύγει σε διαρκείς εξωτερικούς δανεισμούς με επαχθείς για την ελληνική οικονομία όρους και σκανδαλώδεις ρήτρες, υπεύθυνες τόσο για την εσωτερική κρίση του 1929 –αποτέλεσμα της διεθνούς κρίσης- όσο και για την πτώχευση του 1932. Ο ερχομός των προσφύγων στην Αθήνα όξυνε το στεγαστικό πρόβλημα και έκαναν επιτακτική την επίσπευση των διαδικασιών για την ανασκαφή στην περιοχή της αρχαίας αγοράς των Αθηνών. Σε αυτό το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο η ΑΣΚΣ ζητά να αναλάβει την διεξαγωγή της ανασκαφής της Αθηναϊκής Αγοράς. Η σχετική αίτηση έγινε το 1924 και το ελληνικό υπουργείο Παιδείας απάντησε το 1925, θέτοντας ως όρο την ανάληψη του κόστους των απαλλοτριώσεων των ακινήτων και την ισότιμη συνεργασία με τις ελληνικές αρχές .

Η ανασκαφή της Αθηναϊκής Αγοράς αποτελούσε όραμα των επιστημόνων για πολλές δεκαετίες, οι οποίοι θεωρούσαν την Αγορά ως αναπόσπαστο τμήμα του αρχαιολογικού κέντρου της σύγχρονης Αθήνας⁷⁹. Οι πρώτες συντονισμένες αρχαιολογικές ανασκαφές διεξήχθησαν από την Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία μεταξύ 1859 και 1912 και από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο μεταξύ 1896 και 1897. Το 1890 η διάνοιξη βαθέος αυλακιού για τις ανάγκες του Αθηναϊκού σιδηρόδρομου έφερε στο φώς εκτεταμένα ερείπια αρχαίων κτιρίων. Η οικονομική δυσπραγία ανάγκασε την ελληνική κυβέρνηση να στραφεί προς την ΑΣΚΣ και να δώσει μια αρχική έγκριση για την ανασκαφή της Αθηναϊκής Αγοράς, η οποία όμως δεν τελεσφόρησε, σύμφωνα με την οποία δινόταν το δικαίωμα στην ΑΣΚΣ για τμηματικές απαλλοτριώσεις. Ωστόσο αυτός ο όρος αυτός, μαζί με τις αντιδράσεις για την ισότιμη συνεργασία μεταξύ των ελληνικών αρχών και της ΑΣΚΣ έγιναν η αιτία να σημειωθεί αποτυχία στη σύναψη της σχετικής σύμβασης.

Το εγχείρημα όμως δεν εγκαταλείφθηκε. Αιτία για το γεγονός στάθηκαν οι διαπραγματεύσεις για τη συνομολόγηση του δεύτερου προσφυγικού δανείου της Ελλάδας με τις Η.Π.Α και η έγκρισή του από το αμερικανικό Κογκρέσσο. Οι πιέσεις για

---

⁷⁹ Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» 25.5.2003

την έγκριση της ανασκαφής της αρχαίας αθηναϊκής αγοράς από τους αμερικανούς διατυπώθηκαν με κόσμιο τρόπο. Με την υπόσχεση για νέες επενδύσεις στην Ελλάδα, αλλά και με την επέμβαση του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών και της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα, η ΑΣΚΣ κατόρθωσε να αναλάβει την ανασκαφή της Αρχαίας Αγοράς. Δεν έλλειψαν επίσης και «επισημάνσεις» προς τον έλληνα πρεσβευτή στις Η.Π.Α, ότι η ενδεχόμενη αποτυχία των νέων διαπραγματεύσεων θα ήταν ολέθρια για τις διμερείς σχέσεις. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο για την υπόθεση αυτή ήταν η προσπάθεια της ηγεσίας της Σχολής να δελεάσει τον Διευθυντή Αρχαιοτήτων Κ. Κουρουνιώτη προσφέροντας του επιχορήγηση τόσο για την κατασκευή νέων μουσείων στην Ελλάδα, όσο την χορήγηση υποτροφιών σε έλληνες αρχαιολόγους για σπουδές σε αμερικανικά πανεπιστήμια, αλλά επίσης και με την υπόσχεση για την χρηματοδότηση των ανασκαφών της Ελευσίνας, τις οποίες διεύθυνε ο ίδιος. Με τους Ν.4212/1929⁸⁰ και Ν. 4574/30 ρυθμίσθηκαν τα θέματα της ανασκαφής με μόνο όρο τη συμμετοχή των ελλήνων αρχαιολόγων και η ελληνική πλευρά ευθυγραμμίσθηκε πλήρως με τις αμερικανικές απαιτήσεις. Η ανάθεση του έργου έγινε χωρίς σχεδιασμό, ούτε μελέτη απλώς και μόνον για να μην ματαιωθεί. Επίσης δεν συνυπολογίσθηκε το κοινωνικό βάρος ολόκληρου του εγχειρήματος.

Το 1931 η Αμερικανική Σχολή Κλασσικών Σπουδών άρχισε συστηματικές ανασκαφές με τη χρηματοδότηση του J. Rockefeller, οι οποίες συνεχίστηκαν μέχρι το 1941. Οι εργασίες ξανάρχισαν το 1945 και βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη⁸¹. Για να έρθει στην επιφάνεια ολόκληρη η Αρχαία Αγορά, χρειάστηκε να κατεδαφιστούν περίπου 400 σύγχρονα κτίρια που κάλυπταν μια περιοχή περίπου 12 εκταρίων⁸². Τα έτη 1953 και 1956 με χορηγία του ιδρύματος Rockefeller η Στοά του Αττάλου ξαναχτίστηκε για να γίνει μουσείο και την ίδια περίοδο αναστηλώθηκε η Βυζαντινή εκκλησία των Αγίων Αποστόλων, που χρονολογείται στο 1000 μ.Χ.. Μεταξύ 1972 και 1975, έγιναν εργασίες αναστήλωσης και συντήρησης στο Ηφαιστείον (Ναός Ηφαίστου). Η περιοχή

---

⁸⁰ Ο νόμος αυτός ρύθμιζε τις επιμέρους λεπτομέρειες των ανασκαφών και των προαπαιτούμενων απαλλοτριώσεων με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους για την αμερικανική πλευρά.

⁸¹ Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» 30.6.2005, όπου σύμφωνα με τον διευθυντή των ανασκαφών John Camp έχουν αποκαλυφθεί 40 κτίρια μεταξύ αυτών η Βασιλείος Στοά και η Ποικίλη Στοά, εκατοντάδες αγάλματα όλων των εποχών, 7500 επιγραφές και 180000 διάφορα ευρύματα καταχωρημένα στους καταλόγους της Σχολής.

⁸² Στο χώρο της σημερινής Αρχαίας Αγοράς είχε αναπτυχθεί η συνοικία της Βλασσαρούς, η οποία απαλλοτριώθηκε και γκρεμίστηκε για τις ανάγκες της ανασκαφής.

καθαρίστηκε από τα αγριόχορτα και η σκεπή του ναού επισκευάστηκε από την Αρχαιολογική Υπηρεσία το 1978. Η Ποικίλη Στοά αποκαλύφθηκε το 1981 μετά την κατεδάφιση δέκα κτιρίων μεταξύ των οδών Αδριανού και Άστιγγος και έχει αποκαλυφθεί μόνο μία γωνία του μνημείου, ενώ το μεγαλύτερο μέρος παραμένει θαμμένο κάτω από επτά σύγχρονα σπίτια (που έχουν απαλλοτριωθεί) στο ίδιο τετράγωνο⁸³.

Μεταπολεμικά η Ελλάδα βρέθηκε υπό την προστασία των Η.Π.Α έναντι της κομμουνιστικής απειλής και δέχθηκε την αμερικανική οικονομική αρωγή για την ανοικοδόμησή της⁸⁴. Μέχρι περίπου το 1955 η Ελλάδα εξαρτάται πλήρως από τη βούληση και τον στρατηγικό σχεδιασμό των Η.Π.Α. Το 1952-55, η κυβέρνηση Παπάγου, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην αποκατάσταση των διμερών σχέσεων με τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες, χωρίς ωστόσο να αμσβητείται ο κυριαρχικός ρόλος των ΗΠΑ στις ελληνικές υποθέσεις. Κατόπιν οι κυβερνήσεις Καραμανλή, με υπουργό Εξωτερικών τον Ευάγγελο Αβέρωφ - Τοσίτσα, αναζήτησαν εξ αρχής – ήδη από το 1956-57 – ένα μακροπρόθεσμο προσανατολισμό για τη χώρα, όχι μόνον στο οικονομικό αλλά και στο πολιτικό και στο κοινωνικό πεδίο. Ο προσανατολισμός αυτός βρέθηκε στην οργανική ένταξη της Ελλάδας στο κίνημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Οι πρωτοβουλίες αυτές ενθαρρύνθηκαν από την αμερικανική πλευρά προκειμένου να επιτευχθεί η απαγκίστρωση από οικονομικής πλευράς τουλάχιστον των Η.Π.Α από την Ελλάδα.

Η πολιτική αστάθεια της δεκαετίας του '60 αλλά και η δικτατορία του 1967 και η τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 όξυναν τον αντιαμερικανισμό στην Ελλάδα και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια υπήρξε καθολικό σχεδόν αίτημα για απεξάρτηση από την αμερικανική πολιτική. Ωστόσο παρά την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, αλλά και αργότερα με την εξωτερική πολιτική των πρώτων

---

⁸³ Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» 30.6.2005 σύμφωνα με τον J. Camp οι απαλλοτριώσεις έχουν ήδη ολοκληρωθεί και πληρωθεί, με χρήματα που δόθηκαν από την Αμερικανική Σχολή Κλασσικών Σπουδών και χορηγούς, και αναμενόταν καταρχήν η κατεδάφιση τέσσερων κτιρίων.

⁸⁴ Μετά τη διακήρυξη του δόγματος Τρούμαν (Μάρτιος του 1947) – για την προστασία των αστικών καθεστώτων και την ασφάλεια των δυτικών χωρών– και την οικονομική βοήθεια του **σχεδίου Μάρσαλ**, οι ΗΠΑ καθόριζαν την εξωτερική πολιτική της χώρας και ασκούσαν σημαντική επιρροή στα εσωτερικά ζητήματα, ακόμη και στον στρατό. Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας εντάχθηκε στη λογική της αντιπαράθεσης της Δύσης με την Ανατολή. Με την ένταξη στον Οργανισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ) το 1952, και την υπογραφή ειδικού συμφώνου για την παραχώρηση στρατιωτικών βάσεων στις ΗΠΑ ολοκληρώθηκε η προσάρτηση στη Δύση. Υπολογίζεται ότι η Ελλάδα έλαβε έως το 1952 ένα δισεκατομμύριο δολάρια, ως οικονομική βοήθεια για την ανοικοδόμησή της.

κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ (1981-1989), οι οποίες διακρίθηκαν για την αντιαμερικανική τους στάση και διαλεκτική, δεν σημειώθηκαν σημαντικές τριβές ανάμεσα στις Η.Π.Α και την Ελλάδα και οι διμερείς σχέσεις των χωρών χαρακτηρίζονται σε γενικές γραμμές ως αρμονικές και με πλήρη αλληλοκατανόηση για τα προβλήματα που αντιμετώπιζουν και οι δυο πλευρές.

Κατά τις δεκαετίες του '50 και '60 δεν παρατηρούνται επικρίσεις για τις δραστηριότητες της ΑΣΚΣ. Το μόνο που απασχολεί τους επιστήμονες εκείνης της εποχής είναι η αναστύλωση – ή καλύτερα ανακατασκευή – της Στοάς του Αττάλου⁸⁵. Τα σχόλια επιφανών ελλήνων επιστημόνων εκείνης της εποχής είναι ιδιαιτέρως επικριτικά. Συγκεκριμένα ο Κουμανούδης χαρακτηρίζει την ανακατασκευασμένη Στοά του Αττάλου ως *«μνημείο μωρίας...Για το όνειδος αυτό ευθύνονται Αμερικανοί και Έλληνες, αρχιτέκτονες και αρχαιολόγοι...»*, ενώ ο Χρήστος Καρούζος, διευθυντής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου της Αθήνας σημειώνει ότι *«Θα ήταν λυπηρό αν το ζήτημα ξέφευγε από την μεταξύ των αρχαιολόγων συζήτηση και μετέπιπτεν εις την σφαίραν της πολιτικής και της διπλωματίας. Θα ήτο βεβαίως ποτέ δυνατόν να επικρατήσει και να πραγματοποιηθεί η αντίληψις των Αμερικανών περί της Στοάς. Αλλά αυτό θα ήτο μια Καδμεία νίκη»*. Φυσικά όλοι συμφωνούσαν ότι δεν θα ήταν εύκολη υπόθεση η συνύπαρξη ενός σύγχρονου κτίσματος με τα αρχαία ερείπια. Έτσι προχώρησαν στην ανακατασκευή της Στοάς για την οποία, ήταν γνωστές όλες οι κατασκευαστικές της λεπτομέρειες. Το αναστηλωμένο κτίριο στηρίζεται στα αυθεντικά θεμέλια και πολλές από τις εφαρμογές που έχουν ενσωματωθεί, χρησιμοποιούν τα ίδια υλικά όπως και στην αρχαιότητα.⁸⁶

Η επιλογή της ανακατασκευής της Στοάς του Αττάλου δεν υπήρξε τυχαία. Πρόκειται για ένα κτίριο με ιδιαίτερα σημαντική ιστορία, το οποίο συμβολίζει την φημισμένη Αθηναϊκή δημοκρατία και μεταφέρει ένα μήνυμα ειρήνης και συμφιλίωσης

---

⁸⁵ Για την απόφαση καθοριστικό ρόλο έπαιξε το ότι κρίθηκε από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο ως το καταλληλότερο κτίσμα για να στεγάσει το Μουσείο της Αγοράς με τα πολυάριθμα σημαντικά ευρήματα από τις ανασκαφές της, βλπε Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» 25.5.2003

⁸⁶ Στα εγκαίνια της Στοάς του Αττάλου στις 3.9.1956 παρουσία των τότε βασιλέων της Ελλάδας, προσδόθηκε και ιδιαίτερη λαμπρότητα, καθώς συνέπιπταν με τα 75 χρόνια παρουσίας της ΑΣΚΣ στην Ελλάδα. Στο μήνυμα του Αναστασίου Ορλάνδου, διευθυντή του τμήματος αναστυλώσεων, έγινε αναφορά στο ότι το ΚΑΣ παρά την αντίθετη άποψη τριών εκ των τεσσάρων μελών του περί της ανακατασκευής της Στοάς, υιοθέτησε την άποψη των αμερικανών. Το αν αυτή η απόφαση αποτελούσε απόρροια των αμερικανικών πιέσεων, δεν έχει γίνει ακόμα γνωστό.

από τους αρχαίους χρόνους στην σύγχρονη εποχή. Ο σκοπός της αναστύλωσης της Στοάς ήταν η στέγαση και έκθεση των ευρημάτων από τις ανασκαφές της Αρχαίας Αγοράς. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του μουσείου, είναι ότι τα εκθέματα του έχουν άμεση σχέση με τη λειτουργία του Δημοκρατικού πολιτεύματος των Αθηνών. Επίσης σύμφωνα με τον Μ. Τιβέριο η επιλογή της Στοάς για την επίσημη τελετή που έγινε το 2003 για τη υπογραφή της Συνθήκης Διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα νέα 10 κράτη-μέλη στην αρχαία αθηναϊκή Αγορά είχε ιδιαίτερη σημασία, καθώς γράφει ότι «...δεν είναι τυχαίο ότι η Στοά του Αττάλου προτιμήθηκε ως το καταλληλότερο κτίσμα της σημερινής Αθήνας για να φιλοξενήσει τους ηγέτες της ΕΕ σε μια κορυφαία πράξη τους, δίνοντας στην όλη τελετή κάτι από τη λάμψη της αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας!»⁸⁷. Παρόλα αυτά το ΚΑΣ γνωμοδότησε αρνητικά σχετικά με την παράθεση δείπνου το 2007 στο πλαίσιο της αφής της φλόγας για τους Special Olympics με το σκεπτικό ότι στη Στοά του Αττάλου φιλοξενούνται (μέσα στο μουσείο) 180.000 αντικείμενα και στον εξωτερικό της χώρο υπάρχουν επίσης εκθέματα τα οποία δεν αφήνουν μεγάλο διάστημα ελεύθερο.

Στα χρόνια της μεταπολίτευσης αρχίζουν να πληθαίνουν τα δημοσιεύματα που καυτηριάζουν μεθόδους και πρακτικές της ΑΣΚΣ. Συγκεκριμένα δημοσιεύματα σε ξένα δημοσιογραφικά πρακτορεία στα τέλη Αυγούστου του 1981 για την είδηση της ανακάλυψης της Ποικίλης Στοάς χωρίς να ειδοποιηθεί προηγουμένως το ΥΠΠΕ έγιναν αιτία για τη διατύπωση επερωτήσεων στη Βουλή εκ μέρους των βουλευτών την αντιπολίτευσης, αλλά κυρίως για την άμεση αντίδραση του αρμόδιου Υπουργού Πολιτισμού με επιστολή του προς όλους τους διευθυντές των ξένων αρχαιολογικών σχολών προκειμένου να τηρηθεί αυστηρά η κείμενη ελληνική νομοθεσία, η οποία καθόριζε τους όρους δράσης των σχολών. Αντίστοιχο δημοσίευμα του «Οικονομικού Ταχυδρόμου» το 1992 με περιστατικό αυτή την φορά που αφορούσε στην ανασκαφή της ΑΣΚΣ στη Χαιρώνεια Βοιωτίας, έκανε λόγο για «επανεξέταση των αδειών των ξένων αρχαιολογικών σχολών».

Επίσης άλλο πεδίο τριβής μεταξύ ελληνικής πολιτείας και ΑΣΚΣ υπήρξε η πρόθεση των αμερικανών να αναλάβουν νέες ανασκαφές. Συγκεκριμένα υπεβλήθη αίτημα της ΑΣΚΣ στο ΚΑΣ για την ανάληψη της ανασκαφής στην Καδμεία της Θηβας, αφού πρώτα πραγματοποιηθεί η απαλλοτρίωση των ακινήτων στην περιοχή. Επίσης το

---

⁸⁷ Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» 25.5.2003

σχέδιο της ΑΣΚΣ προέβλεπε και την σύσταση ενός «Κέντρου Θηβαϊκών Μελετών» και το κόστος του προϋπολογισμού θα καλυπτόταν με χορηγία του ιδρύματος Hewlett-Packard. Το ΚΑΣ απέρριψε το αίτημα των Αμερικανών και ανέθεσε «τη διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάδειξης της Θήβας» στις αρμόδιες Διευθύνσεις Αρχαιοτήτων⁸⁸, όπου ήδη από το 1960 η ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία είχε προχωρήσει σε αρχαιολογικές έρευνες και τμηματικές απαλλοτριώσεις. Η εν λόγω απόφαση του ΚΑΣ καταδεικνύει εκτός από την διάθεση προάσπισης του έργου των παλαιότερων γενιών των ελλήνων αρχαιολόγων, καθώς και την πρόθεσή του να μην επιτέψει την εκχώρηση νέων αρχαιολογικών «φιλέτων» σε ξένη αρχαιολογική σχολή, πολύ περισσότερο στην ΑΣΚΣ, η οποία είχε από παλιά επικριθεί για τις μεθοδεύσεις της⁸⁹. Πολύ χαρακτηριστική είναι η άποψη που εκφράζεται από μερίδα του ελληνικού τύπου ότι⁹⁰ «...Η Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή, ακολουθώντας την ίδια αποικιακή τακτική, ήρθε σε συνεννόηση με την Εφορεία Αρχαιοτήτων της Θήβας, προκειμένου να διενεργήσει επιφανειακές έρευνες και σωστικές ανασκαφές σε απαλλοτριωμένα οικοπέδα και επίσης να απαλλοτριώσει άλλα οικοπέδα έως και ιδιοκτησίες για τον ίδιο σκοπό!». Επίσης τονίζεται ότι «...Είναι χαρακτηριστικό ότι υπήρξαν μέλη του Συμβουλίου, που δε δέχτηκαν το δεύτερο σκέλος, δηλώνοντας ότι είναι θέμα πολιτικής αξιοπρέπειας να μην εκχωρηθεί η Θήβα και η ελληνική πολιτεία και δεν έχει κανέναν λόγο να απολογείται και να δίνει αναφορά για το τι σχεδιάζει να κάνει με την έρευνα του χώρου.»⁹¹

Ένα άλλο θέμα που προκάλεσε τα αρνητικά σχόλια του Τύπου και έγινε αιτία τριβών της ΑΣΚΣ με το ΥΠΠΟ ήταν και το θέμα της αύξησης των χορηγούμενων αδειών ανασκαφής. Η ΑΣΚΣ ζητούσε να της εγκριθούν 10 έρευνες αντί των 6 ετησίως, όπως προβλέπει ο αρχαιολογικός νόμος (Ν. 3028/2002) . Ο νόμος προβλέπει για τις ξένες αρχαιολογικές σχολές, 3 έρευνες δικές τους και 3 σε συνεργασία με την Αρχαιολογική

⁸⁸ Εφημερίδα «Ριζοσπάστης» 9.3.2000

⁸⁹ Η ίδια εφημερίδα στο ίδιο άρθρο της στις 9.3.2000 επισημαίνει επίσης «...Αυτό, βέβαια, δεν απαλλάσσει το κράτος από την ευθύνη του, τουλάχιστον ως προς τη φροντίδα και προστασία των ορατών αρχαιοτήτων. Επιπλέον, μια μελλοντική εμπλοκή των Αμερικανών υπό τη χορηγία του Ιδρύματος Πάκαρντ στην εποχή της πληροφορικής εγκυμονεί ίσως τον κίνδυνο της εμπορευματικής χρησιμοποίησης της έρευνας (βίντεο, cd rom κ.ά).»

⁹⁰ Εφημερίδα «Ριζοσπάστης» 9.3.2000

⁹¹ Ωστόσο σημειώθηκαν και αντιδράσεις ως προς την απόρριψη της αίτησης των αμερικανών από το ΚΑΣ. Συγκεκριμένα η Παρ. Κατημερτζή με το άρθρο της «Ες Θήβας» Εφημ. ΤΑ ΝΕΑ 10.03.2000 προτείνει την ανάληψη της έρευνας της Θήβας από πολυεθνικό επιστημονικό προσωπικό με επικεφαλής έλληνα αρχαιολόγο

Υπηρεσία. Οι Αμερικανοί αξιοποίησαν την ασάφεια μιας παραγράφου του νόμου, την οποία ερμήνευσαν ως δυνατότητα για 3 επιπλέον επιφανειακές έρευνες. Εκτός αυτού λίγες μέρες πριν τη συνεδρίαση του ΚΑΣ, η αρμόδια υπηρεσία του υπουργείου Πολιτισμού και η Αμερικανική Σχολή κατέληξαν σε συμφωνία για τις 6 έρευνες που προβλέπει ο νόμος, και μια ακόμη στην Αρχαία Αγορά, η οποία υπάγεται σε ξεχωριστό νομοθέτημα, ισχυρότερο του αρχαιολογικού νόμου⁹².

Από τις συγκρούσεις της ΑΣΚΣ δεν λείπουν και αυτές που σημειώθηκαν μεταξύ των επιστημόνων που εργάζονται για λογαριασμό της και των ελλήνων αρχαιολογών, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ανασκαφή της αρχαίας Ελίκης. Η ανασκαφή της Ελίκης γινόταν σε μια θέση όπου παλαιότερα είχε διεξάγει έρευνες η Στ' ΕΠΚΑ. Κατόπιν διαρροών στον ελληνικό τύπο ψευδών ειδήσεων για δήθεν μεγάλη αρχαιολογική αποκάλυψη, η ανασκαφή διακόπηκε και κατατέθηκαν μηνύσεις και από τις δυο πλευρές. Το θέμα παραπέμφθηκε στο ΚΑΣ από την ΑΣΚΣ, και τελικά υποχρεώθηκε η ΑΣΚΣ να υποχωρήσει από τις θέσεις της, πράγμα που οδήγησε στην κατανομή μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών των αρχαιολογικών χώρων της περιοχής του Αιγίου.

Δεν απουσιάζουν όμως και τα εγκωμιαστικά σχόλια εκ μέρους του ελληνικού τύπου για το έργο της ΑΣΚΣ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ίδρυση του Ιδρύματος Μελέτης Αιγαιακής Προϊστορίας που συνεστηθη με χορηγία του Institute for Aegean Prehistory και το οποίο δωρήθηκε στο ελληνικό κράτος⁹³. Το Ίδρυμα χρηματοδοτεί έρευνες, ανασκαφές, συνέδρια, προωθεί προγράμματα και διαθέτει αποθήκες για την στέγαση των ευρυμάτων τόσο των ελληνικών όσο και των αμερικανικών ανασκαφών.

Τελος οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι ακόμα και σε περιόδους έντονης αντιαμερικανικής ρητορείας, η συνεργασία του ΥΠΠΟ με την ΑΣΚΣ υπήρξε αρμονική, παρόλο που ο ισχύων αρχαιολογικός νόμος (Ν.3028/2002) βάζει αρκετούς περιορισμούς στη δράση της, γεγονός το οποίο ενίοτε προκαλεί την δυσαρέσκεια της σχολής.

---

⁹² Εφημερίδα «Ριζοσπάστης» 6.3.2003

⁹³ Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» 22.2.1998 όπου η συμβολή του Ινστιτούτου έγκειται στην χορήγία για την έκδοση των πρακτικών του αρχαιολογικού συμποσίου που είχε θέμα τους υδάτινους δρόμους του Αιγαίου, κατά την ύστερη Εποχή του Χαλκού και την πρόιμη Εποχή του Σιδήρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΩΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ –ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα πλαίσια του σεβασμού των κανόνων της ελληνικής πολιτείας η προσφορά των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών και Ινστιτούτων στη μελέτη του ελληνικού πολιτισμού είναι τεράστια. Η προαγωγή της επιστημονικής έρευνας, η προσβασιμότητα των πλήρως ενημερωμένων βιβλιοθηκών σε Έλληνες μελετητές⁹⁴, το πλούσιο αρχειακό υλικό⁹⁵, οι δημοσιεύσεις των ανασκαφών⁹⁶, η ίδρυση μουσείων⁹⁷, τα εργαστήρια επιστημονικών

---

⁹⁴ Ενδεικτικά αναφέρονται η βιβλιοθήκη της Γαλλικής Σχολής Αθηνών, η οποία διαθέτει 80000 τόμους, αυτή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών με 75000 τόμους και ένα φωτογραφικό αρχείο με περίπου 150000 αρνητικά, η βιβλιοθήκη Blegen της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών 85000 τόμους ενώ η Γεννάδιος βιβλιοθήκη με 125000 τόμους. Όλες οι βιβλιοθήκες είναι προσβάσιμες στους Έλληνες ερευνητές και μεταπτυχιακούς φοιτητές.

⁹⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε πως στην Γεννάδιο Βιβλιοθήκη της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών φυλάσσεται ένας σημαντικός αριθμός προσωπικών αρχείων και χειρογράφων όπως αυτά των ποιητών Γεωργίου Σεφέρη και Οδυσσέα Ελύτη.

⁹⁶ Κάθε ξένο αρχαιολογικό ίδρυμα γνωστοποιεί τα αποτελέσματα των ερευνών του μέσα από τις δημοσιεύσεις του. Υπάρχουν ξεχωριστές σειρές μονογραφιών που αναφέρονται σε κάθε ανασκαφή όπως

εφαρμογών⁹⁸, η διοργάνωση σεμιναρίων⁹⁹, διαλέξεων, συνεδρίων και εκθέσεων όχι μόνο συντελούν στη διατήρηση του φιλελληνικού πνεύματος και πιστοποιούν τους άρρηκτους δεσμούς με τις αξίες του ελληνισμού.

Τα ξένα Αρχαιολογικά ιδρύματα αποτελούν σύγχρονα ερευνητικά κέντρα τα οποία καλύπτουν όλους σχεδόν τους τομείς της αρχαιολογίας και του πολιτισμού του ελληνικού κόσμου από την προϊστορική έως την σύγχρονη εποχή. Οι κοινές δημοσιεύσεις, η ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας, η προαγωγή του επιστημονικού διαλόγου έχουν ως αποτέλεσμα την επισφράγιση της αμοιβαίας φιλίας και του σεβασμού μεταξύ Ελλήνων και ξένων ερευνητών. Το δεδομένο αυτό τα καθιστά ως οργανισμούς που συμβάλλουν σημαντικά στην αλληλοκατανόηση και στη συνεργασία, ανάμεσα στην χώρα υποδοχής, στην προκειμένη περίπτωση την Ελλάδα, και τις φιλοξενούμενες χώρες. Αν και προς το παρόν το έργο τους αφορά μια συγκεκριμένη μερίδα επιστημόνων, το άνοιγμά τους στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία, τις καθιστά στη συνείδηση των ελλήνων ως ιδρύματα που προσφέρουν ένα γοητευτικό ταξίδι στο παρελθόν, για το οποίο οι Έλληνες είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι¹⁰⁰.

Η ίδρυση των ξένων αρχαιολογικών σχολών στην Ελλάδα σύνδεθηκε πάντοτε με τις επικρατούσες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες. Η αρχαιολογία κατείχε πάντα

π.χ. Fouilles de Delphes της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, καθώς και τα ετήσια περιοδικά κάθε Σχολής όπως π.χ. The Annual of the British School at Athens της Βρετανικής Σχολής Αθηνών, Proceedings of The Danish Institute at Athens", κ.α

⁹⁷ Για παράδειγμα το Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς των Αθηνών που στεγάζεται στη Στοά του Αττάλου, η οποία ανασυλώθηκε για αυτό το σκοπό μεταξύ των ετών 1953-1956, η οποία μαζί με τη διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου στοίχισαν τότε περί τα 2000000 δολάρια. Η Αμερικανική Σχολή κατασκεύασε επίσης και παραχώρησε το ελληνικό κράτος τα μουσεία της Νεμέας, της Σαμοθράκης, της Ισθμίας και της Κορίνθου.

⁹⁸ Όπως για παράδειγμα το εργαστήριο Fitch της Βρετανικής Σχολής Αθηνών, το οποίο ιδρύθηκε το 1974 το οποίο αναλαμβάνει αρχαιολογικά προγράμματα και το έργο του έχει επικεντρωθεί στα πετρογραφικά και χημικά χαρακτηριστικά των κεραμικών και στη γεωφυσική έρευνα των αρχαιολογικών χώρων

⁹⁹ Κάθε χρόνο κάθε ξένο αρχαιολογικό ίδρυμα παρουσιάζει τον ετήσιο απολογισμό του και διοργανώνει άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες για παράδειγμα το Ολλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών το οποίο οργανώνει πολλές άλλες ακαδημαϊκές δραστηριότητες, όπως διαλέξεις, σεμινάρια και συνέδρια. Πέρα από αυτές τις επιστημονικές δραστηριότητες, το Ινστιτούτο οργανώνει και προωθεί πολιτιστικά δρώμενα, όπως εκθέσεις και καλλιτεχνικές παραστάσεις. Στον εκπαιδευτικό χώρο, οι δραστηριότητες του Ολλανδικού Ινστιτούτου Αθηνών περιλαμβάνουν το συντονισμό προγραμμάτων ανταλλαγών μεταξύ ολλανδικών και ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, παρέχοντας σε Ολλανδούς και Έλληνες φοιτητές πληροφορίες για σπουδές "στην άλλη χώρα" και μεσολαβώντας μεταξύ Ολλανδών ακαδημαϊκών και ελληνικών κρατικών ιδρυμάτων.

¹⁰⁰ Είναι ακόμα πρόσφατες οι αντιδράσεις για το βιβλίο Ιστορίας της Στ' Δημοτικού, οι οποίες και προκάλεσαν τη γνωμοδότηση της Ακαδημίας Αθηνών και την αναδίπλωση του Υπουργείου Παιδείας.

εξέχουσα θέση στην ελληνική παιδεία και δεν έπαψε ακόμα και στις μέρες μας να είναι ο πόλος των πνευματικών ενδιαφερόντων ενός σημαντικού αριθμού Ελλήνων¹⁰¹. διψασμένοι πάντοτε να ανακαλύψουν και να διατηρήσουν την κλασσική κληρονομιά τους οι Έλληνες ευνοούσαν τις δραστηριότητες των ξένων αρχαιολόγων και με την επιρροή τους διαμόρφωσαν την δική τους ερευνητική και ερμηνευτική παράδοση.

Στα πλαίσια της διαμόρφωσης του νέου κλίματος αυτού είναι η συνέντευξη ου διευθυντή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Wolf-Dieter Niemeier την εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» (1.12.2005) όπου υποστηρίζεται μεταξύ άλλων ότι «... “Το ενδιαφέρον για την αρχαιότητα που επέδειξαν οι προηγούμενες γενιές δεν είναι πια αυτονόητο. Πρέπει να δουλεύουμε πιο σκληρά από πριν για να δείξουμε στον πολύ κόσμο ότι το ενδιαφέρον για την ελληνική αρχαιότητα δεν περιορίζεται στο παρελθόν αλλά αφορά και το μέλλον μας. Πρέπει να πείσουμε για τη σημασία του». Επίσης σημειώνει ότι «το άνοιγμα της αρχαιολογίας στην κοινωνία με τη βοήθεια των εξελίξεων της τεχνολογίας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, οι χορηγίες είναι οι νέοι σύμμαχοι του αρχαιολόγου, που αντιμετωπίζει πλέον τις περικοπές των κρατικών ή πανεπιστημιακών κονδυλίων και την αδυναμία των ανθρώπων να κατανοήσουν τα σύγχρονα ζητούμενα της αρχαιολογικής επιστήμης. Ακόμη και η οργάνωση συναυλιών στα μουσεία και η συνεργασία της αρχαιολογίας με άλλες επιστήμες και τέχνες βοηθούν αυτό το άνοιγμα.»

«Σήμερα, η αρχαιολογική έρευνα έχει εξελιχθεί. Δεν κάνουμε ανασκαφές για να βρούμε έργα τέχνης, θησαυρούς, όπως την εποχή του Βίνκελμαν. Θέλουμε να μάθουμε τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα. Θέλουμε να γνωρίζουμε πού ανήκει το μεγάλο έργο τέχνης. Ένα από τα προβλήματα που συναντά σήμερα ο αρχαιολόγος είναι ότι τα ιδρύματα θέλουν να δίνουν χρήματα μόνο για ανασκαφές και καινούργιες ανακαλύψεις.»

«Θέση μας είναι ότι όλα τα αρχαία που βρίσκονται θα μείνουν στον χώρο που είναι. Δεν θέλουμε τις αρχαιότητες, αλλά το ιστορικό, κοινωνικό και πνευματικό περιεχόμενο και τη σημασία των ευρημάτων». Και καταλήγει στο τέλος «Αν θέλουμε να έχουμε μια

---

¹⁰¹ Dakin D (1982), Η Ενοποίηση της Ελλάδας Αθήνα σελ 383-384

ευρωπαϊκή ταυτότητα, πρέπει να κοιτάζουμε τις ρίζες και να δουλέψουμε πιο σκληρά από πριν στην αρχαιολογία»

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η δράση των ξένων αρχαιολογικών ιδρυμάτων, ως φορείς της πολιτιστικής πολιτικής των χωρών τους έχει μια δυναμική η οποία δεν έχει γίνει πλήρως κατανοητή. Στη σύγχρονη εποχή που οι κλασσικές σπουδές φθίνουν, τα ξένα αρχαιολογικά ιδρύματα αποτελούν σημαντικούς θεσμούς που προβάλλουν τον ελληνικό πολιτισμό σε διεθνές επίπεδο και ενδεχομένως να προάγουν την διατήρηση και ενδεχομένως την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για την Ελλάδα. Από την άποψη χρίζονται δικαίως φορείς πολιτιστικής διπλωματίας, της οποίας η δράση θα ήταν ευκτέο να επεκταθεί και σε άλλες κοινωνικές ομάδες οι οποίες δεν έχουν άμεσα σχέση με την αυστηρή μελέτη των καταλοίπων ή της ιστορίας του ελληνικού πολιτισμού..

Αν και υπήρξαν καρποί μιας συγκεκριμένης εποχής, η αναπροσαρμογή των στόχων των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών θεωρείται δεδομένη. Το παράδειγμα των «νέων» αρχαιολογικών σχολών είναι εξαιρετικά ενθαρρυντικό. Σε αντίθεση με τις παλιότερες Αρχαιολογικές Σχολές, οι «νέες» έχουν πολύ περισσότερη ευελιξία και προσαρμοστικότητα στις απαιτήσεις της εποχής της παγκοσμιοποίησης. Η πολιτιστική διπλωματία αποτελεί ένα σημαντικό και αποτελεσματικό μέσον για τη σύσφιξη των σχέσεων των λαών, και οι νέες αρχαιολογικές σχολές μη έχοντας τις «αμαρτίες», που βαρύνουν τις παλαιότερες πλεονεκτούν συγκριτικά με τις παλαιότερες.

Βιβλιογραφία

1. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους
2. Ζώης Αντ., Κνωσσός, Το Εκστατικό Όραμα, Αθήνα 1996
3. Καλπαξής Θ. Αρχαιολογία και Πολιτική ΙΙ. Η ανασκαφή του ναού της Αρτέμιδος, Κέρκυρα 1911, ΠΕΚ, Ρέθυμνο, 1993.
4. Κουκουζέλη Α. – Μανακίδου Ε. – Σμπόνιας Κ., (2003), Αρχαιολογία στον Ελληνικό Χώρο, τομ. Α, Πάτρα: ΕΑΠ. Σελ 276
5. Κωστάκης Μ., Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Τομές και μορφές δράσεις
6. Μελάς Μ., Η Αρχαιολογία σήμερα,. Κοινωνική – Πολιτισμική Θεωρία, Ανθρωπολογίας και Αρχαιολογική Ερμηνεία, Αθήνα 2003
7. Κ. Μπίρη, Αι Αθήναι, Αθήνα4 1999
8. Β.Πετράκος, *Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία*, Αθήνα 1987
9. Τζουμάκα Ελένη, *Πολιτιστική Διπλωματία. Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*, Αθήνα 2005

10. Χόμπσμπαουμ Έρικ , Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991, Αθήνα 2005
11. Χριστογιάννη Γ., Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, Αθήνα² 2006
12. J. Camp, Οι ανασκαφές στην Αγορά της Αθήνας, Αθήνα 2005
13. Dakin D., Η Ενοποίηση της Ελλάδας, Αθήνα 1982
14. Kohl Philip L. - Fawcett Clare (eds), Nationalism, Politics and the Practice of Archaeology (New Directions in Archaeology S.), Cambridge University Press; (Cambridge 1996)
15. Trigger Bruce G., (2005), Μια ιστορία της αρχαιολογικής σκέψης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Δικτυογραφία

1. www.ascsa.com
2. www.dainst.org
3. www.mfa.gr
4. www.sia.gr
5. www.diathens.com
6. www.dolnet.gr
7. www.enet.gr
8. <http://www.archetai.gr/site/index.php>.
9. <http://culture.ana.gr/refer.php?id=548&pid=370>
10. <http://en.wikipedia.org/wiki>

11. http://www.snhell.gr/testimonies/content.asp?id=152&author_id=102
12. <http://www.agathe.gr/index.html>
13. <http://webscript.princeton.edu/~paw/memorials/memdisplay.php?id=942>